

UPPSALA
UNIVERSITET

Teologiska institutionen
Höstterminen 2023

Examensarbete för masterexamen i mänskliga rättigheter
30 högskolepoäng

Mänskliga rättigheter vid domstolsbeslut gällande omhändertagande av barn

LVU-domar före och efter att barnkonventionen blev svensk
lagstiftning

Författare: Mimmi Adborn Håkansson
Handledare: Johanna Romare

Abstract

Administrative courts' view on children's human rights are actualized when the courts rule that children should be taken into the care of society. It is a legal decision and, moreover, it is an intricate moral issue where fundamental values such as protection, autonomy and equality are at stake. Domestic violence and child abuse are grounds for custody in more than half of the judgments when Swedish Care of Young Persons (Special Provisions) Act (SFS 1990:52) (commonly referred to as LVU) are applied in the courts (Lundström et al. 2020, s. 290). Child abuse is a criminal act and a violation of human rights. Since January 1, 2020, the Convention on the Rights of the Child has been incorporated into Swedish legislation, which means that it must be applied in the administrative courts' decisions on custody judgment, alongside the Act (SFS 1990:52). Children's human rights must therefore be considered when such cases are decided.

This thesis aims to examine and compare the administrative courts' view on children's rights, for children subjected to child abuse, before and after the Convention on the Rights of the Child was incorporated into Swedish legislation, when the courts apply Act (SFS 1990:52) to decide whether to separate a child from their families. The study is done through a discourse analysis of 20 judgments; 10 judgments before (between 2012-2014) and 10 judgments after (between 2020-2022) the Convention on the Rights of the Child became Swedish law. The theoretical framework is based on children's rights, and mainly three of the governing principles of the Convention on the Rights of the Child: the best interests of the child (art. 14), the right to participation (art. 12), and the right to development (art. 6). Ideologies, values, and moral stances are made visible in the analysis of the application of these principles.

In the judgments, generally, a view of children's rights emerges as essentially related to protecting basic needs. The so-called interest perspective on rights, where rights correlate with protecting needs, rather than protecting the expressed will of the person (Maccormick, 1976, s. 306), is the overriding tendency in the study of the judgments. Implicitly, the understanding of the child perspective emerges where the children's best interest and the children's right to development become dominant over the right to participation. The administrative courts understand the children's best interest and the right to development as mutually dependent and as protectionist principles, where security, care, and emotional support become central expressions in the judgments in general. Family law theorist John Eekelaar (1994, s. 47-48) establishes that the assessment of a child's best interests requires that an objective and a subjective element are brought together, i.e., general knowledge about the child and, also, the child's own experiences and opinion. The objective perspective is prominent in the administrative courts' assessment of the children's best interests, and the children's needs and narratives are formulated from an adult perspective.

A distinctive change in the judgments after the Convention on the Rights of the Child became Swedish law is that the children's feelings and thoughts are given more space in the administrative courts' reasoning. The children are referenced to as subjects, and it is thus possible to see increased tendencies towards a children's rights discourse. Also, detailed and advanced reasoning about the children's needs, vulnerability and development appears to a greater extent. Descriptions of how

different areas of the children's lives are affected appear frequently in the judgments after the Convention on the Rights of the Child became Swedish law. When using Martha Nussbaum's capability approach (Nussbaum, 2013, s. 30), it is possible to discern in the judgments a view of children's rights where the protection of basic needs, such as physical and mental health, is fundamental to being able to develop autonomy and self-determination. Although the children's experiences, stories and needs are at the center of the judgment, it is formulated from an adult perspective. The children's opinions and expressed wills do not have a prominent role in most judgments. The view that eventually becomes dominant is a protectionist attitude to the rights of children. The protectionist attitude towards children's rights risks increasingly becoming paternalistic in its application when the children's opinions and wills are excluded in the judgments. The understanding of participation that appears is basically connected to participation as a procedural right that aims to protect the needs of the child. Participation as a substantial right has no impact in any of the 20 judgments. Based on an understanding of participation as an expression of human autonomy and dignity, the child does not appear as a subject of his own rights and thus indicates an incomplete children's rights discourse in the judgments both before and after the Convention on the Rights of the Child became Swedish law.

Innehållsförteckning

Kapitel 1. Inledning	1
1.2. Syfte och frågeställning	3
1.3. Material och metod – diskursanalys	3
1.3.1. Material och urval	4
1.3.2. Etiska överväganden	4
1.3.3. Diskursmetod och metodval	5
1.4. Avgränsning	7
1.5. Disposition	7
Kapitel 2. Kunskapsöversikt och bakgrund	8
2.1. Barnrätt – ett tvärvetenskapligt forskningsfält	8
2.2. (Kritisk) barnrättsteori utifrån barnets bästa, delaktighet, och utveckling	8
2.2.1. Barnets bästa och rätt till delaktighet	9
2.2.2. Rätt till utveckling	10
2.3. Rättighetsperspektiv och syn på barn	10
2.4. Inkorporering av barnkonventionen	11
2.4.1. Barnkonventionens vagt formulerade principer.....	12
2.4.2. Barnkonventionen – inget företräde vid normkonflikt	12
2.4.3. Kritik mot principerna barnets bästa och barnets rätt till delaktighet	13
2.5. Effekter av barnkonventionen som lag	13
2.6. Barns rättigheter i LVU-processer	15
2.6.1. Ombudens otydliga uppdrag	15
2.6.2. Barnets fysiska frånvaro.....	16
2.6.3. Frånvaro av barnets uttryckta mening	17
2.6.4. Avsaknad av mognadsbedömningar.....	17
2.7. Sammanfattning av forskningsläget	18
Kapitel 3. Barnrättsteoretiskt ramverk	19
3.1. Mänskliga rättigheter – jämlika, omistliga och universella	21
3.1.1. Begreppet mänskliga rättigheter.....	21
3.2. Principen om barnets bästa	22
3.2.1. Bedömning av barnets bästa i svensk kontext	23
3.2.2. Principen barnets bästa – teoretisk fördjupning	24
3.3. Principen om rätt till delaktighet	25
3.3.1. Teoretisk fördjupning av principen om delaktighet	26
3.3.2. Delaktighet som rätt till rättfärdigande	27
3.3.3. Delaktighet som processuell och substantiell rättighet	27
3.3.4. Summering av principen rätt till delaktighet	28
3.4. Principen om rätt till utveckling	29
3.4.1. Teoretisk förståelse av principen rätt till utveckling	29
3.4.2. Summering av principen rätt till utveckling.....	31

3.5. Summering av principerna barnets bästa, rätt till utveckling och rätt till delaktighet.....	31
Kapitel 4. Diskursanalys	32
4.1. De juridiska ramarna för förvaltningsrättens bedömningar och utsagor	33
4.1.1. Barnets lagstadgade rätt till delaktighet.....	34
4.2. Diskursanalys – förvaltningsrättens syn på barns rättigheter, när samhället omhändertar barn som utsatts för barnmisshandel.....	34
4.3. LVU – domar mellan 2012–2014	35
4.3.1. Barnets bästa och rätt till utveckling, ett ömsesidigt beroende – Barnets behov och närståendes destruktiva beteende.	35
4.3.2. Rätt till delaktighet.....	40
4.4. LVU-domar mellan 2020–2022.....	46
4.4.1. Barnets bästa och rätt till utveckling i ömsesidigt beroende – Barnets behov och närståendes destruktiva beteende.	46
4.4.2. Rätt till delaktighet.....	50
4.5. Jämförande analys – Tendenser till barnrättsdiskurs före och efter att barnkonventionen blivit svensk lag.....	55
4.5.1. Avsaknad av explicita resonemang och bedömningar.....	56
4.5.2. Protektionistisk syn på barnrätt och paternalistiska tendenser.....	56
4.5.3. Inget framträdande tal om barnet som deltagare	57
4.5.4. Talet om barnets trovärdiga berättelse är framträdande i domarna	58
4.5.5. Ökad synlighet av barnets representant efter att barnkonventionen blivit lag.....	58
4.5.6. Frånvarande tal om relationen mellan mognad och delaktighet.....	58
4.5.7. Barnets mänskliga rättigheter – Skydda behov och främjar barnets autonomi.....	60
4.5.8. Tendenser till ett subjektivt perspektiv – barnets upplevelser är framträdande men den uttryckta vilja ges en underordnad roll	60
4.6. Sammanfattande diskussion	62
4.7. Slutsatser	65
Referenslista.....	68

Kapitel 1. Inledning

Att avgöra vad som är bäst för ett barn är en intrikat fråga som väcker moraliska frågor om mänsklig värdighet, autonomi, sårbarhet och jämlikhet. När barn omhändertas av samhället blir barnets bästa en moralisk fråga och inte minst ett rättsligt avgörande. Våld i nära relation och barnmisshandel är skäl till omhändertaganden i mer än hälften av domstolsbeslut enligt Lag (1990:52) om särskilda bestämmelser om vård av unga i Sverige (LVU) (Lundström et al. 2020, s. 290). Våld i nära relation¹ är en brottslig handling och en kränkning av mänskliga rättigheter. Det är ett brott mot den tillit och trygghet som utmärker en nära relation. Enligt studier är det mest förekommande att pappan utsätter barnets mamma för våld, men våldet kan även utövas av mamman eller av föräldrarna i en hbtqi-relation (Jämställdhetsmyndigheten, 2023). När barn utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är förövarna ofta flera närstående². Barnmisshandel³ är en form av våld i nära relation som specifikt drabbar barnet.

Att utsättas för våld är i sig traumatiserande och att utsättas för våld av sina omsorgspersoner på en plats som ska vara trygg, så som hemmet, är än mer traumatiserande (Hällén, 2021, s. 31). Att uppleva våld och bli direkt utsatt för våld för med sig allvarliga konsekvenser för barns utveckling. Forskning visar att barn som utsätts för våld riskerar att utveckla problem på kort och lång sikt, som posttraumatiskt stressyndrom, beteendestörningar, depression, försenad motorisk utveckling och kognitiva förändringar i hjärnan (Jonhed, 2021, s. 139).

När barn utsätts för våld i nära relation eller barnmisshandel blir det aktuellt att pröva om barnet ska omhändertas. I Sverige prövas ett sådant omhändertagande utifrån LVU (SFS

¹ Våld definieras av psykologen Per Isdal som en handling som riktar sig mot en person och som genom denna handling skadar smärtar eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från något den vill (Isdal, 2017, s 34). Våld i nära relation är ofta ett mönster av handlingar som kan vara allt från subtila handlingar till grova brott. Mer konkret är det allt ifrån att bli förlöjligad till att utsättas för våldtäkt och allvarliga hot. Det är ofta en kombination av fysiskt och sexuellt våld (Jämställdhetsmyndigheten, 2023).

² Hedersrelaterat våld och förtryck utmärks av att familjer och kollektiva gemenskaper upprätthåller patriarkala och heteronormativa föreställningar och värderingar, genom att kontrollera familjemedlemmarnas sexualitet, i synnerhet flickor och kvinnors men även pojkar och icke-binära personer. Vanligt förekommande uttryck för hedersrelaterat våld är kontroll och övervakning, förbud av viss klädsel eller tvång att bära vissa plagg, förbud att ha partner, barnäktenskap, tvångsäktenskap med flera (Rädde barnen, u.å.)

³ Barnmisshandel: när en vuxen person utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummar att tillgodose barnets grundläggande behov. All kroppslig bestraffning inkluderas i fysiskt våld och att uppleva våld mellan de vuxna i familjen ses enligt denna definition som psykiskt våld. (SOU 2001:72).

1990:52). När det utövas våld inom familjen är det inordnat under 2 § miljöfall och socialtjänsten/socialnämnden får besluta om vård som sedan ska avgöras i förvaltningsdomstolen. LVU (SFS 1990:52) ska tillförsäkra barn skydd och stöd från en ogynnsam utveckling när inte barnets familj förmår göra detta. Samhällets omhändertagande av barn är dock en yttersta maktutövning av staten och en absolut skyddsåtgärd för de allra mest utsatta barnen i samhället.

År 1999 ratificerades barnkonventionen i Sverige. Konventionen slår fast att barn har egna rättigheter som identifieras med utgångspunkt i barns speciella livssituation och med beaktande av barns särskilda behov och intressen (Singer, 2017, s. 15). Sedan 1 januari 2020 har barnkonventionen även inkorporerats i svensk lagstiftning vilket innebär att den utgör gällande rätt och ska tillämpas vid rättsliga avgöranden i domstolarna. Det senare innebär att barnkonventionen också ska tillämpas i fall som rör omhändertagande av barn i enlighet med LVU (SFS 1990:52) och att barnets rättigheter därmed ska beaktas när sådana fall ska avgöras. Barnkonventionen är ett rättighetstraktat som består av 54 artiklar. Av dessa har framför allt fyra artiklar fastställts som grundläggande styrande principer. Dessa är rätt till icke-diskriminering (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6), samt barnets rätt att höras (artikel 12) (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr 12, 2019). Vidare har FN:s barnrättskommitté⁴ fastställt att de fyra principerna tillsammans utgör barnperspektivet, det vill säga respekten för barnets fulla människovärde och integritet (SOU 1997:116). De styrande principerna ska ligga till grund för tillämpning av barnkonventionen i alla avseenden (Singer, 2017, s. 33). Barnets bästa har dock en särskild roll som en av de bärande principerna i barnkonventionen och ska därmed vara vägledande i alla beslut som rör barn. Principen om barnets rätt till delaktighet är central eftersom den inte härleds från barns särskilda sårbarhet, som beroende av vuxna, utan erkänner barnet som ett eget subjekt med rätt att yttra sig (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr. 12, 2019).

I och med att barnkonventionens principer ska beaktas vid beslut som rör barn aktualiseras ett antal utmaningar när samhället ska omhänderta barn på grund av barnmisshandel. Barnet ska skyddas från våld i hemmet och närståendes destruktiva beteenden bland annat eftersom det hotar barnets utveckling, och samtidigt ska barnet, som ett eget subjekt, vara en del av beslutsprocessen vid ett omhändertagande. Således ställs centrala människorättsvärden på sin

⁴ Barnrättskommittén är FN:s internationella kommitté som övervakar att barnkonventionen efterföljs av de stater som har ratificerat den (OHCHR, U.Å.).

spets så som trygghet, autonomi och jämlikhet. Vilka reella möjligheter har domstolen att realisera barnet som rättighetssubjekt när barnets behov av skydd och stöd ska garanteras med utgångspunkt i barnets bästa? Har då inkorporeringen av barnkonventionen med dess styrande principer stärkt barns rättigheter, när barn ställs inför att omhändertas av samhället?

1.2. Syfte och frågeställning

De styrande principerna i barnkonventionen – rätt till delaktighet, rätt till utveckling och barnets bästa – lämnar utrymme för tolkning när barnets specifika situation ska bedömas. I dessa tolkningsutrymmen kan ideologier, värderingar och moraliska ställningstagande framträda vid rättstillämpningen. Syftet med denna studie är att jämföra synen på barns rättigheter för barn utsatta för barnmisshandel, innan och efter barnkonventionen inkorporerades i svensk lagstiftning, när domstolen tillämpar LVU (SFS 1990:52). Mer specifikt syftar uppsatsen till att (1) undersöka hur förvaltningsrätten resonerar utifrån barnperspektivet och (2) om förvaltningsrättens resonemang rörande barns rättigheter har förändrats efter inkorporeringen av barnkonventionen. Studien avser därmed besvara följande frågeställningar;

- Hur förstås barnperspektivet och de grundläggande principerna i barnkonventionen och hur tillämpas de i fall som rör omhändertagandet av barn i enlighet med LVU (SFS 1990:52)?
- Hur förhåller sig förvaltningsrätten till barnets behov av skydd i relation till barnets rätt till delaktighet och barnet som ett eget rättighetssubjekt?
- Har inkorporerandet av barnkonventionen i svensk lagstiftning påverkat förvaltningsrättens syn på barns rättigheter och i så fall på vilket sätt?

1.3. Material och metod – diskursanalys

I detta avsnitt presenteras studiens material och tillvägagångssätt för att besvara frågeställningarna. För att undersöka barns mänskliga rättigheter vid samhällets omhändertagande analyseras domar som rör tillämpningen av 2 § LVU (SFS 1990:52). Analysmaterialet i form av 20 domar kommer att presenteras närmare.

1.3.1. Material och urval

Studien analyserar 20 LVU (SFS 1990:52)-domar i syfte att jämföra om synen på barnrätt har förändrats i och med att barnkonventionen inkorporerats och därmed blivit svensk lag. Samtliga studerade domar är avgöranden från förvaltningsdomstol. Hälften av domarna utgörs av avgörande före inkorporeringen (2012–2014) och hälften efter (2020–2022). Jag inleder med att undersöka förvaltningsrättens syn på barnets rättigheter för att därefter göra en jämförande analys i syfte att se om inkorporeringen har förstärkt barns rättigheter i LVU-processer.

Ytterligare urval som gjorts är att LVU-målen rör barn som har utsatts för barnmisshandel. För att inte få en snedvridning av materialet i fråga om juridiskt kön, så har ett aktivt sökande gjorts för en jämn spridning bland fallen avseende kön och etnicitet. Utöver detta så har ett särskilt urval gjorts med avseende på ålder, där fall som berör barn under tolv år har valts bort eftersom barns vilja ska beaktas i ökad takt med åldern. Barn som fyllt 15 år är processbehöriga och har talerätt, det vill säga får föra sin egen talan i domstol (SFS 1990:52, § 39). Barn över 12 år ska då rimligen få sin vilja beaktad i hög grad då de är relativt nära 15 år. Sju av 20 domar rör unga som är 12–14 år, resterande är minderåriga från 15 år och uppåt då jag också avser att se om det föreligger någon signifikant skillnad mellan barn i den yngre kategorin och för de barn som är processbehöriga och har talerätt (det vill säga de som har fyllt 15 år). Tre av domarna omfattar även yngre syskon. Genomgående används begreppet barn oavsett ålder då de enligt svensk lag och barnkonventionen (art. 1) definieras som barn upp till 18 års ålder. I domarnas textmässiga innehåll är det förvaltningsrättens domskäl och bedömning som i huvudsak analyseras. Undersökningen utgör inte en rättslig analys, utan syftar till att undersöka tillämpandet av barnperspektiv när beslut om omhändertagande ska tas i svensk domstol.

1.3.2. Etiska överväganden

Då domarna innehåller känsliga uppgifter om barnets hemförhållanden, utsatthet och andra personliga uppgifter är samtliga domar anonymiserade. Domarna är numrerade mellan 1–20. De domar som meddelats innan barnkonventionen blivit lag (a) är numrerade mellan 1–10. De domar som utfärdats efter att barnkonventionen inkorporerats (b) är numrerade mellan 11–20. Namn och kön är således också anonymiserade utifrån ett etiskt hänsynstagande. Både barnets

och föräldrarnas namn är utbytta mot benämning [barnet] respektive [vårdnadshavare]. Då denna studie inte har undersökt parametrarna genus är könstillhörigheten inte av relevans.

1.3.3. Diskursmetod och metodval

För att kunna undersöka och jämföra synen på barns rättigheter när LVU (SFS 1990:52) tillämpas i svensk domstol ämnar studien att analysera och tolka de språkliga utsagorna i domarna. I en diskursanalys är språkets funktion som bärare av mening och representationer utgångspunkten (Bergström et al., 2018, s. 258). Foucault definierar diskurs som språkliga handlingar som systematiskt bildar de objekt de talar om (Nilsson, 2008, s. 54). Med andra ord är diskurs ett språkligt regelsystem för hur och vad vi får tala, där vissa ”tal” premieras framför andra och därmed ges en legitimitet som sanningar (Bergström et al., 2018, s. 258). Diskursen definieras i lika hög utsträckning av vad den utesluter, det vill säga vad som inte talas om (Nilsson, 2008, s. 55). Diskursanalysen utgår ifrån en socialkonstruktivistisk syn på verkligheten, där den materiella verkligheten konstitueras i interaktionen mellan människor. Språket är då en central del av mänsklig interaktion och det vi har tillhanda för att begreppsligöra världen vi lever i. Språket påverkas i sin tur av människors föreställningar varpå språk och den sociala praktiken konstituerar varandra. Språk är därmed inte en neutral kommunikation utan är en del av den konstituerade verkligheten. Hur vi talar om olika fenomen ger dem mening och formar diskurser (Axelsson, 2017, s. 138).

Med hjälp av ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt kan talet om barns rättigheter studeras och urskiljas i domarna. I detta fall kan det handla om vilka diskurser om barn som rättighetssubjekt som framkommer när förvaltningsrätten beslutar om omhändertaganden. Diskursbegreppet definieras vidare som en uppsättning föreställningar och regler som legitimerar viss kunskap över annan. Genom en diskursmetod kan olika förståelser av barnrätt ringas in. Vidare kan det vara möjligt att urskilja vilka förståelser som eventuellt dominerar och som därmed utgör en rådande diskurs. Ett försök att identifiera rådande diskurser kan också göra det möjligt att jämföra om förvaltningsrätten resonerar annorlunda efter det att barnkonventionen blev gällande rätt. Detta görs för att kunna dra slutsatser om huruvida synen på barn som rättighetssubjekt har förändrats som ett resultat av att barnkonventionen blivit svensk lag.

En alternativ metod hade kunnat vara en kvalitativ innehållsanalys där sökandet efter specifika begrepp i materialet är i fokus. För att besvara frågeställningen krävs dock en ingående tolkning av förvaltningsrätten utsagor både explicit och implicit. En diskursmetod är att föredra då barnet som rättighetssubjekt kan komma i uttryck på flera sätt i förvaltningsrättens domar. Det är rimligt att tänka sig att förvaltningsrätten kan resonera kring barnets bästa, delaktighet och barnets autonomi utan att explicit använda sig av dessa. Genom diskursanalysen syftar studien till att också tolka domstolens syn på barnrätt. Exempelvis kan barnets rätt till självbestämmande komma att uttryckas på olika sätt i domarnas resonemang beroende på vilket perspektiv som ligger till grund för analysen.

Den juridiska kontexten är tämligen strukturerad och homogen, vilket sätter ramarna för de diskursiva tolkningarna av barnrätt. Det vill säga förvaltningsrättens sätt att uttrycka sig om barns rättigheter styrs därför i mångt och mycket av de rekvisit⁵ som är uppställda för att beslut om omhändertagande ska följa lagen. Utöver lagbestämmelsen i LVU (SFS 1990:52) ska barnkonventionen tillämpas. För att diskursanalysen ska kunna begreppsliggöra och skapa förståelse för synen på barns rättigheter hos domstolen, genomsyras läsningen av ett barnrättsteoretiskt perspektiv som redogörs för i kapitel 3.

Principen om barnets bästa och delaktighet har varit styrande i gällande rätt även innan barnkonventionen blev svensk lag. I och med barnkonventionens ställning som gällande rätt finns det dock anledning att undersöka hur dessa principer förstås och tillämpas i den rättsliga praktiken. I det barnrättsteoretiska ramverket som studien utgår ifrån är barnkonventionens styrande principer, det så kallade barnperspektivet, navet. Det som är av intresse är att utröna vilka tendenser till ett barnrättsperspektiv som återfinns i domarna. Går det att urskilja en barnrättsdiskurs och hur ser den ut? För att utröna detta ställs ett antal analysfrågor att besvara i analysen av domarna:

- Hur resonerar förvaltningsrätten om barnets bästa, rätt till delaktighet och rätt till utveckling? Hur relaterar principerna till varandra?
- Hur ”talar” förvaltningsrätten om relationen mellan barnets behov av skydd och barnets rätt till delaktighet?

⁵ Varje lag ställer normalt upp ett antal villkor. För att en lag ska vara tillämplig krävs att något eller alla dessa villkor, rekvisit, är uppfyllt (Åklagarmyndigheten, u.å.).

- Vilka explicita och implicita resonemang återfinns och hur utförliga är dessa när förvaltningsrätten talar om barnet som ett rättighetssubjekt?

1.4. Avgränsning

Då studien avser att analysera diskurser, är det centralt att kunna undersöka upprepning och systematik i hur förvaltningsrätten talar om barns rättigheter. Därför undersöktes 10 domar före och 10 domar efter barnkonventionen inkorporerades, då de bedömdes vara det maximala antalet domar som kunde analyseras inom den uppsatta tidsramen.

En avsikt med studien var att göra en jämförande analys mellan instanserna förvaltningsrätten (FR), kammarrätten (KR) och högsta förvaltningsdomstolen (HFD) för att se om de praxisbildande instanserna resonerar mer principiellt kring barns rättigheter. Men efter 2020 har inga LVU-mål 2 § där barnet utsatts för våld överklagats, så därför uteslöts den analysen.

1.5. Disposition

Uppsatsen inleds med syfte och frågeställning för att sedan redogöra för studiens diskursmetod och närmare presentera materialet som analyserats. I kapitel 2 introduceras kunskapsområdet barnrätt tillsammans med en översikt av de studier som gjorts avseende barnkonventionen som lag och barns rättigheter vid LVU-processer. Kapitel 3 innehåller ett barnrättsteoretiskt ramverk och inleds med en redogörelse för de mänskliga rättigheterna och i synnerhet barns rättigheter. Sedan presenteras barnkonventionens styrande principer med utgångspunkt i FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer och en teoretisk fördjupning avseende respektive princip: barnets bästa, barnets rätt till delaktighet och barnets rätt till utveckling, och en summering av principerna. Studiens analys presenteras sedan i kapitel 4. Kapitlet inleds med att kortfattat presentera studiens tillvägagångssätt och de juridiska ramarna som diskursanalysen befinner sig inom. Sedan presenteras analysens tre delar som består av en diskursanalys av domarna mellan 2012–2014, en diskursanalys av domar mellan 2020–2022, och en jämförande analys av domar före och efter att barnkonventionen blivit svensk lag. Slutligen sammanfattas studiens resultat tillsammans med en teoretisering och diskussion om barns rättigheter vid domstolsbeslut i en LVU-kontext, i avsnittet sammanfattande diskussion/slutdiskussion.

Kapitel 2. Kunskapsöversikt och bakgrund

Detta kapitel fyller flera funktioner. För det första syftar det till att ge en kort teoretisk bakgrund utifrån barnrätt som ett forskningsfält. Kapitlet belyser sedan frågan om effekterna av barnkonventionen som nationell lagstiftning. Därefter redogör jag för relevant forskning som specifikt rör barns rättigheter vid LVU-processer. Kapitlet syftar också till att utgöra en bakgrund till mitt teoretiska ramverk som presenteras i kapitel 3. där den teoretisk förståelsen av barnkonventionens principer som tas upp nedan, kommer haka i den teoretiska fördjupningen i det barnrättsteoretiska ramverket.

2.1. Barnrätt – ett tvärvetenskapligt forskningsfält

Denna studie befinner sig inom kunskapsområdet mänskliga rättigheter och specifikt barns mänskliga rättigheter när barn tvångsomhändertas av samhället. Barns rättigheter är ett komplext forskningsfält då det innefattar olika perspektiv och tar avstamp i olika vetenskapliga discipliner. I barnrättsvetaren Michael Freemans (2020) bok *A Magna Carta for Children? Rethinking Childrens Rights* presenteras olika syner på barndom och barns rättigheter genom historien. Han tydliggör att olika discipliner har bidragit med viktiga perspektiv men att det inom dessa olika perspektiv råder inneboende konflikter och uppfattningar om barn. Det finns två extrema positioner, där barnet antingen ses som en ofullständig vuxen och fullt ut beroende, eller som fullt ut autonom och likställd med en vuxen person. Merparten av nutida forskning om barnets rättigheter tycks hamna någonstans mitt emellan. Diskussionen om barns rättigheter handlar i huvudsak om relationen mellan skydd och autonomi (Freeman, 2020, s. 5). Enligt Michael Freeman befinner sig de vetenskapliga studierna av barnrätt idag på ett kontinuum från att instämma i de globala institutionernas hållning till att främja implementering av barnkonventionen till ett kritiskt perspektiv på barnrätt, dit även Michael Freemans forskning tillhör.

2.2. (Kritisk) barnrättsteori utifrån barnets bästa, delaktighet, och utveckling

Barnkonventionens principer kräver tolkningar som sträcker sig utanför själva artikelbestämmelsen och ska tillämpas i sina specifika kontexter (Barnombudsmannen, 2019). Det har öppnat upp för ett teoretiserande och kritiskt reflekterande gällande

barnkonventionens olika artiklar. Då min studie utgår ifrån tre av de styrande principerna ges här en kort genomgång av hur dessa principer har diskuterats kritiskt av olika teoretiker. Då familjerättsexperten John Eekelaar har varit särskilt framträdande inom svensk rättslig kontext (SOU 1997:116, s 69) har jag valt att lyfta fram hans resonemang som jag också återkommer till senare i studien.

2.2.1. Barnets bästa och rätt till delaktighet

Forskningen och den rättsvetenskapliga doktrinen är överens om att rättigheterna och principerna barnets bästa och barnets rätt till att höras är i ett ömsesidigt beroende för att kunna uppfylla barns mänskliga rättigheter (Leviner; 2018, Thornburn Stern; 2019, Freeman; 2019 Eekelaar: 1994 Pelag; 2012 et.al.). Det som ringas in som problematiskt är brister och utmaningar avseende implementeringen av principerna. Barnets bästa som princip problematiseras också i stor utsträckning då den kan förstås på en rad olika sätt och hamnar i syvende och sist i rättstillämparens makt att definiera vid domstolsbeslut, där det finns utrymme för olika värderingar och normerande föreställningar om barn.

John Eekelaar är en svensk forskare och barnrättsexpert. I *The interests of the child and the child's wishes: The role of dynamic self-determinism* (1994) diskuterar han relationen mellan barnets bästa och barnets uttryckta vilja och önsningar. Eekelaar (1994, s. 3) hänvisar till att FN:s barnrättskommitté i sina allmänna kommentarer inte går in på hur barnets bästa ska avgöras utan hänvisar till att varje fall ska bedömas och avgöras individuellt. Eekelaar (1994, s. 46) formulerar hur denna avvägning ska bedömas och menar att barnets bästa kan uppnås genom två metoder, objektivisering och dynamiskt självbestämmande. Det är också det synsätt som vägleder svensk rätt idag (SOU 1997:116, s 69). Det objektiva momentet utgörs av kombinerad kunskap om barn baserad på vetenskap och beprövad erfarenhet. Det subjektiva perspektivet utgörs av barnets egen uppfattning om vad som är det specifika barnets bästa (Eekelaar, 1994, s. 47–48). Tillsammans avser dessa två metoder sammanföra ett objektiva och ett subjektiva perspektiv som utgör barnets bästa. Han ställer sig delvis kritisk till det objektiva momentet och menar att det ofta mynnar ut i grova generaliseringar om hur barns välbefinnande uppnås i samhället. Han menar att generaliseringar ofta blir negativt för det enskilda barnet och i stället främjar ideologier och andra intressen. Trots detta menar han, är det ändå nödvändigt att bedöma barnets behov (Eekelaar, 1994, s. 58). Eekelaar myntar därför begreppet *dynamic self-determinism*, eller dynamiskt självbestämmande. Ett

barn måste genom sina egna önskemål få styra vilka intressen som ska tillgodoses. Det dynamiska innebär att barnets utrymme till självbestämmande behöver utökas med åldern och att ett beslut om barnets bästa behöver omprövas i och med att förmågan till självbestämmande förändras med tiden. Syftet med dynamiskt självbestämmande är att barnet med maximala möjligheter får forma och eftersträva livsmål som så nära som möjligt återspeglar ett självständigt val (Eekelaar, 1994, s. 53).

2.2.2. Rätt till utveckling

Barnets rätt till utveckling har teoretiskt fördjupas av Noam Peleg, forskare i barnrätt. Han understryker att begreppet rätt till utveckling är luddigt och problematiskt. Peleg menar att rätt till utveckling i tolkningar av FN och barnrättskommittén ofta handlar om måluppfyllelser av andra mer specifika rättigheter. Oftast hänvisas utveckling till det som sker när andra rättigheter inte efterlevs, så som rätt till utbildning och deltagande (Peleg, 2012, s. 384). Rättigheten förstås därmed som en kausalitet mellan två rättigheter, att när en rättighet kränks, så hindras rätt till utveckling (Peleg, 2012, s. 385). När barnets rätt till utveckling tolkas inom nationell lagstiftning och folkrätt hänförs det ofta till att skydda barnets utveckling, men ingen djupare definition om vilken utveckling som avses (Peleg, 2012, s. 386). Ofta blir det fokus på den psykologiska utvecklingen genom utlåtande av sakkunniga och rättstillämparens uppfattning om det ”riktiga sättet att växa upp för barn”. Ofta betraktas barn som en homogen grupp och utvecklingen blir då ihopkopplad med barn som grupps normala utveckling (Peleg 2012, s. 386). Olika barn har olika förutsättningar och faktiska behov, vilket kommer att kräva olika insatser för att främja enskilda barns utveckling (Peleg, 2012, s. 392). Peleg menar att rätt till utveckling behöver avse det specifika för varje barn och hennes situation för att kunna uppfyllas i praktiken. Utveckling enligt Peleg (2012, s. 120) är att bli sedd som ett subjekt i sin specifika kontext av behov och förutsättningar.

2.3. Rättighetsperspektiv och syn på barn

Forskningsfältet för barnrätt brukar röra sig mellan i huvudsak två olika rättighetsbegrepp Dessa är *intresseteoretiskt* samt *viljeteoretiskt perspektiv* (Maccormick, 1976; Federle, 1995; Archard, 2004; Freeman, 2020). Utifrån ett intresseteoretiskt perspektiv har människor rättigheter eftersom de har intressen som andra har skyldighet att skydda. Det viljeteoretiska perspektivet utgår ifrån att människor har rättigheter genom sin uttryckta vilja och autonomi.

En svensk forskare som har belyst barnrättsområdet utifrån dessa två perspektiv är Anna Singer. Singer menar att eftersom barn har intressen och behov som de inte själva kan tillgodose behöver de ha rättigheter utan att själva behöva utkräva dessa. Fokus ligger på intressen och behov hos barn generellt där barnets egen vilja som individ inte tillmäts avgörande betydelse (Singer, 2017, s. 28). Det viljeteoretiska perspektivet utgår i stället från att barn är individer med förmåga och kompetens att uttrycka sin vilja. Barnet anses enligt detta perspektiv få en utökad självbestämmanderätt i takt med ökad ålder och mognad (Singer, 2017, s. 29). Dessa perspektiv är i sin tur kopplade till två olika syner på barn enligt Singer som utgörs av ett *behovsorienterat* samt ett *kompetensorienterat synsätt*, där barnets kompetens står i fokus. Det behovsorienterade synsättet på barn kan kopplas samman med det intresseteoretiska perspektivet på rättigheter. Ett kompetensorienterat synsätt på barn kan sammanföras med det viljeteoretiska perspektivet på rättigheter (Singer, 2017, s. 29). Enligt Singer är artikel 3, barnets bästa, ett uttryck för det intresseteoretiska perspektivet där barns behov och intressen ska vara styrande. Artikel 12, som fastställer barnets rätt att höras, ger uttryck för det viljeteoretiska perspektivet och ett kompetensorienterat synsätt på barn enligt. Enligt Singer finns ingen direkt vägledning för hur avvägningen ska se ut mellan barnets vilja och barnets bästa. Enligt Singer resulterar bedömningarna ofta i ett behovsorienterat synsätt på barn (Singer, 2017, s. 29).

2.4. Inkorporering av barnkonventionen

I detta avsnitt ges en överblick över den rättsvetenskapliga analysen och forskningen avseende effekterna av barnkonventionens inkorporering i nationell lag. Eftersom barnkonventionen som nationell lagstiftning fortfarande är relativt ny i svensk lagstiftning finns begränsade studier som utvärderat dess tillämpning. Den forskning som jag här tar upp analyserar främst inkorporeringsprocessen och diskuterar möjligheter och problem som kan uppstå i en svensk kontext. En internationell studie som genomförts av Laura Lundy et al. (2013) på uppdrag av UNICEF får betraktas som en produkt av FN men kan fortfarande vara intressant att ta upp, då den specifikt undersöker hur tillämpningen i nationell lag har påverkat barns rättigheter i praktiken.

2.4.1. Barnkonventionens vagt formulerade principer

I en svensk kontext har Rebecka Thornburn Stern, professor i folkrätt, analyserat den politiska och juridiska processen kring hur barnkonventionen blev svensk lag. I en artikel från 2019 presenteras de argument mot inkorporeringen som Stern urskiljer i den svenska debatten. Det handlar om att barnkonventionens principer är vagt formulerade principer, avsiktsförklaringar och allmänt beskrivna mål. Dessa generella formuleringar skapar svårigheter för domare, rättsliga institutioner och beslutsfattare att tolka bestämmelserna korrekt i individuella fall (Thornburn Stern, 2019, s. 287). Då FN-kommitténs utlåtande och vägledning inte är en rättskälla, blir dessa otillräckliga i en juridisk kontext. Det finns heller varken förarbeten eller rättsligt bindande beslut som kan ge konkret vägledning. I stället blir rättstolkningen beroende av prejudikat, vilket innebär en maktörflyttning från lagstiftaren till rättstillämparens avgörande. Lagrådet med flera har beskrivit detta som en omvänd process som är främmande för svensk rättslig tradition (Thornburn Stern, 2019, s. 291).

2.4.2. Barnkonventionen – inget företräde vid normkonflikt

Det faktum att barnkonventionen inte har företräde framför existerande svensk lagstiftning är ytterligare en aspekt som ansetts vara problematisk av både statliga och ideella aktörer (Thornburn Stern, 2019, s. 279). Det framkom särskilt av remissvaren inför det nya lagförslaget att det inte är klarlagt vilken lag som ska ha företräde vid en normkonflikt⁶ mellan barnkonventionen och annan lagstiftning (Unicef Sverige, 2016; Svenska Röda Korset, 2016; Bris, 2016; Sveriges advokatsamfund, 2016; Jämställdhetsombudsmannen, 2016; Barnombudsmannen, 2016; Svensk Flyktingrådgivning, 2016; Sveriges Kommuner och Landsting, 2016). I denna osäkerhet skapas en bred tolkningsram, dvs. en rad olika tolkningar kan göras av domstolen, för barnkonventionen som kan leda till ett inkonsekvent prejudikatbildande, det vill säga, att det genom domstolens beslut bildas olika typer av rättspraxis (Thornburn Stern, 2019, s. 271). Pernilla Leviner, professor i offentlig rätt med särskild inriktning barnrätt, problematiserar också det faktum att barnkonventionen likställs med övrig lagstiftning. Frågan Leviner ställer sig är om inkorporeringen kommer att få någon effekt överhuvudtaget, då annan lag, som har mer specifika bestämmelser, riskerar att hävdas

⁶ Normkonflikt innebär att två lagar står i strid med varandra. För att lösa en sådan konflikt ska normkonfliktprincipen tillämpas utifrån lex superior (överordnad rätt går före, tex. Grundlag före lag), lex specialis (specialiserad rättsregel går före en generell) och lex posterior (den senaste antagna rättsregeln har företräde framför äldre rätt) (Bremdal, 2020, s. 175).

mot de mer generella artiklarna i barnkonventionen. Artiklarna kan däremot användas för att tolka andra bestämmelser och särskilt framhålls de som ett stöd för politisk argumentation för politiska reformer. Leviner understryker att det dock redan gäller eftersom Sverige har ratificerat barnkonventionen och att inkorporeringen av det skälet inte är nödvändig (Leviner, 2018, s. 304).

2.4.3. Kritik mot principerna barnets bästa och barnets rätt till delaktighet

I texten *Barnkonventionen som svensk lag – en diskussion om utmaningar och möjligheter för att förverkliga barns rättigheter* analyserar Pernilla Leviner (2017) utmaningar och möjligheter för barns rättigheter när barnkonventionen inkorporeras i svensk lagstiftning. Leviners utgångspunkt är att barnkonventionen ger uttryck för en syn på barn som självständiga rättighetsbärare med rätt att komma till tals, men också rätt till särskilt skydd (Leviner, 2017, s. 293). Leviner (2017, s. 294) betraktar barnkonventionen som ett paradigmskifte för synen på barn som rättighetsbärare både internationellt och i Sverige. Samtidigt belyser hon att det finns skäl att vara kritisk till konventionen och hur den har utformats då den innehåller både motsägelser och brister (Leviner, 2017, s. 294). Leviner tar upp hur barnets bästa och barnets rätt att komma till tals som regleras i artikel 3 och 12 behöver tydliggöras och kanske också omdefinieras. Leviner menar att Sverige kan behöva frångå konventionen och sträcka sig längre än barnrättskommitténs tolkningar. Detta för att i praktiken kunna skapa förutsättningar för att beslut ska kunna fattas utifrån barnets bästa där barnets vilja ska framgå. I svenskt betänkande och proposition finns ingen ingående eller övergripande analys av vad barns självbestämmanderätt innebär. Detta är problematiskt menar Leviner (2017, s. 306) då barnets självbestämmande är central i barnkonventionen. Enligt Leviner finns sammanfattningsvis problem i rättstillämpningen där barnkonventionens grundprinciper redan finns i svensk rätt. Vidare menar hon att det talar för att inkorporering inte skulle få de positiva effekterna i rättsbildningen som många hoppas på (Leviner, 2017, s. 309).

2.5. Effekter av barnkonventionen som lag

I en internationell utblick återfinns komparativa analyser gällande barnkonventionen som nationell lag. Dessa studier uppvisar till viss del lite olika resultat. En komparativ studie gjord av forskaren Johan Vamstad jämför Sverige, Finland och Norge avseende inkorporeringen av barnkonventionen. Studien visar i det stora hela att inkorporeringen varken gjort från eller till.

Den andra studien har gjorts på uppdrag av UNICEF men kan ändå belysa vissa aspekter av inkorporeringen. Studien genomfördes av barnrättsvetarna Ursula Kilkelly, Laura Lundy och Bryne Bronagh, där inkorporeringen av barnkonventionen jämförs mellan 12 olika länder. Den studien pekar i större utsträckning på ett flertal positiva effekter för barns rättigheter, tex. att barnkonventionen styrande principer tillämpas i större utsträckning samt ett ökat rättighetsbaserat arbetssätt inom myndigheter och domstolar (Lundy et al., 2013, s 453–454 källa).

I studien *Fördelar och nackdelar med att inkorporera barnkonventionen: En jämförande studie av internationella erfarenheter* (2016) kommer Vamstad fram till att inkorporeringen inte haft direkta effekter på barns rättigheter utan förklarar barnrättens framsteg utifrån den nordiska välfärdsmodellen som i stor utsträckning omfattar barnet i samhällets sociala insatser och en syn på barn som självständiga medborgare (Vamstad, 2016 s. 67). Framstegen i de undersökta länderna kan inte enligt Vamstad kopplas samman med barnkonventionen som nationell lagstiftning. Vidare visar studien att fördelarna och nackdelarna med inkorporeringen är svårbedömda och att det inte har påverkat barnens rättigheter varken till det bättre eller sämre. De länder som har inkorporerat barnkonventionen har inte per automatik en bättre situation på barnrättighetsområdet men de har inte heller hindrats eller styrts i negativ riktning i sitt arbete i någon noterbar utsträckning enligt Vamstad (2016, s. 68).

I *Incorporation of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Law: A Comparative Review* (2013) drar forskarna slutsatsen att i sex av de länder som studerats har barns rättigheter skyddades bättre efter inkorporeringen, i huvudsak i juridisk mening, men även i praktiken. Särskilt märkbart var förbättringen där det finns upparbetade system för efterlevnad, övervakning och uppföljning, enligt studien. Den övergripande slutsatsen är att inkorporeringen genererade en plattform med positiv effekt på både rättsliga och icke rättsliga åtgärder (Lundy et al., 2013, s. 463).

Det är dock enligt Lundy et al. (2013, s. 453) svårt att fastställa att åtgärderna är en effekt av inkorporeringen. I länderna där det genomgåtts inkorporering på hög nivå, dvs. där barnkonventionen och dess styrande principer är en del av konstitutionen, fanns större benägenhet att uppfatta barn som rättighetsbärare och en barnrättskultur återfanns menar forskarna. Det är däremot svårt att säga om inkorporeringen gjorts på grund av en redan befintlig barnrättskultur eller om det är inkorporeringen i sig som bidragit till en

barnrättskultur. En av de rapporterade konsekvenserna av inkorporeringen på konstitutionell nivå eller i allmän rättstillämpning, var att barnkonventionens styrande principer tenderade att omsättas i högre grad inom nationell rättstillämpning. Undersökningen visar att inkorporeringen gav politiker, offentliga tjänstemän och icke-statliga organisationer en hävstång för att mer effektivt kunna säkerställa integreringen av principerna (Lundy, et al., 2013, s. 453). Ett ökat rättighetsbaserat tillvägagångsätt har rapporterats vid rättsliga beslutsfattanden. Som exempel ges en norsk studie av domstolsbeslut om placering av barn där deras önskemål var central i besluten för barn över 12 år efter inkorporeringen (Lundy, et al., 2013, s. 454).

2.6. Barns rättigheter i LVU-processer

Studier som undersöker barns deltagande och självbestämmande i LVU-processer i svensk kontext har särskilt fokuserat på den juridiska tillämpningen. Studierna undersöker barnets delaktighet under beslutsprocessen. Forskningsläget är generellt sett samstämmigt kring att det finns både utmaningar och brister som hör samman med barnets möjlighet att bli betraktade som rättssubjekt. Vissa rent regelrättsliga brister har identifierats men i huvudsak är hur regler tillämpas i praktiken och rörande barnet som ett rättssubjekt föremål för kritik och utmaningar (Mattsson, 1998, 2001).

Titti Mattsson, professor i offentlig rätt, har i sin avhandling *Barnet och rättsprocessen* (2001) undersökt barnets rättsliga ställning i LVU-mål. Mattsson (2001, s. 20) undersöker huruvida rättssäkerhet, integritetsskydd och gradvis stigande autonomi uppfylls i rättsregler och i rättstillämpning. Studiens resultat visar att barnets rättssäkerhet på de flesta områden är tillgodosedd när det kommer till det processuella regelverket även om vissa brister framkommer (Mattsson, 2001, s. 434).

2.6.1. Ombudens otydliga uppdrag

Mattsons (2001) undersökning visar att de allmänna hjälpmedel som de rättsliga parterna ges, så som ställföreträdare och offentligt biträde inte ger ett tillfredställande rättsskydd för att tillgodose barnets bästa. Det är enligt Mattsson problematiskt att det svenska regelverket tillåter att samma person, dvs. ställföreträdare och offentligt biträde, tillvaratar barnets möjlighet att höras samt barnets bästa, för barn under 15 år (Mattsson, 2001, s. 438). Dessa

roller kan stå i strid med varandra på så vis att barnets uttryckta vilja kan strida mot vad som bedöms vara det bästa för barnet. Det blir problematiskt då barnets vilja riskerar att inte framträda när barnet blir representerad i domstol. Det finns i dagsläget ingen reglering där de olika uppdragens innehåll framgår, avseende tex. barnets vilja och barnets bästa. Om barnets åsikt inte stämmer överens med ställföreträdaren kommer barnets åsikt i skymundan (Mattsson, 2001, s. 438). Vidare visar Mattssons undersökning att det finns behov av tydliga regler som anger vilka rättigheter barnet har när det kommer till att få komma till tals, samt vilka skyldigheter som åläggs barnets representanter och domstolen att skapa bra förutsättningar för barnet att delta (Mattsson, 2001, s. 439).

2.6.2. Barnets fysiska frånvaro

LVU (SFS 1990:52, § 36) uppställer två förutsättningar för att höra barnet. För det första ska det vara till nytta för utredningen och för det andra ska det inte medföra skada på barnet. Barnets yttrande ska föregås av en lämplighetsprövning och den är därav begränsad på så sätt. Av studien framgår att förvaltningsrätten anser att de muntliga förhandlingarna betraktas som olämpliga för barnet att höras. Hembesök, att höra barnet i hemmet, har tillämpats i mycket liten utsträckning (Mattsson, 2001, s.442). Det synsätt som präglat lagstiftningen enligt Mattsson är att det är förenat med risker för barnet att medverka vid domstolen. I förarbetena återfinns resonemang om att det är mer skadligt för barn att få information än att inte få information om sin situation. Likaså gäller föreställningen om att närvara vid domstolen. Enligt Mattsson är dessa antaganden grundade på vuxnas föreställningar om barn. Barn upplever det i själva verket som ett plågsamt utanförskap. I svensk lagstiftning har barn blivit representerade av vuxna i ärenden som rör barnets personliga angelägenheter i stor utsträckning. Genom representation anses barnet kunna kompenseras för sin begränsade förmåga att praktisera sin autonomi och bli mer jämbördig motparten. Mattson framhåller i det stora hela vikten av att barnet får direktkontakt med domstolen men att det idag är relativt outvecklat i rättspraxis. På samma sätt som att det finns anpassningar för barnet i processen för att tillgodose rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi måste domstolen utforma särskilda anpassningar för barnet när det kommer till muntliga yttranden i förvaltningsrätten (Mattsson, 2001, s. 455).

2.6.3. Frånvaro av barnets uttryckta mening

Mattsons (1998) studie *Barnets mening i LVU-processen* visar på liknande resultat som ovan. I denna studie har Mattsson undersökt hur barn kommer till tals under LVU-processen. Urvalet består av 12 rättsfall från dåvarande Regeringsrätten, där 10 fall rör beredande av vård enligt miljöfall (SFS 1990:52, § 2) och de två andra fallen gäller frågan om vårdens innehåll (Mattsson, 1998, s, 48). Undersökningen omfattar 17 barn där åldrarna 1–2 år, 4 år, 6–9 år, 11 år och 15 år är representerade. Regeringsrättsakterna innehöll länsrättens och kammarrättens dom (eller beslut) med förhandlingsprotokoll, ansöknings-, respektive överklagandehandlingar, domstolens tjänsteanteckningar, yttranden från parterna, protokoll vid eventuell muntlig förhandling och dom eller beslut. I studien undersöker Mattsson bland annat huruvida barnet får uttrycka sin mening vid muntliga förhandlingar, och med vilka medel barnets behov definieras och om barnets mening kommer till uttryck (1998, s, 48–49).

Studien visar att barnen inte i något av fallen är fysiskt närvarande vid förhandling. Enbart i ett fall prövas om barnet ska vara med vid förhandlingen pga. barnet fyllt 15 år (Mattsson, 1998, s. 49). Studien visar sammantaget att barnet i de tolv rättsfallen får uttrycka sin mening i mycket begränsad utsträckning vid LVU-processen. Svårigheter att definiera barnets enskilda intressen är tydliga enligt Mattson. Samtidigt har det inte i något av fallen skett någon prövning av den eventuella nyttan eller skadan av att höra barnen i förvaltningsrätten (Mattsson, 1998, s. 52). Det framgår inte hur prövningen sker och om barnet tillfrågas om det vill närvara under någon del av den muntliga förhandlingen (Mattsson, 1998, s. 52). Enligt Mattsson finns inget i de nuvarande processuella formerna eller i lagstiftningen som begränsar att ta tillvarata barnets mening under utredningsarbetet eller under det muntliga förfarandet. Domaren har möjlighet att höra barn under 15 och skyldighet att lyssna på barn över 15 år under villkor att barnet inte kommer till skada (Mattson, 1998, s. 53). Enligt Mattsson bör det göras en avvägning av riskerna för skada om barnet inte får uttrycka sin mening och inte bara om det får uttrycka sin mening (1998, s. 54).

2.6.4. Avsaknad av mognadsbedömningar

Barnets delaktighet vid beslut enligt LVU. Dilemman rörande sårbarhet och autonomi är en doktorsavhandling från 2021 av Therese Johnstones från Örebro Universitet, Institutionen för

juridik, psykologi och socialt arbete. Johnstone granskar Högsta förvaltningsdomstolens avgöranden i mål enligt LVU (SFS 1990:52) för att analysera rättstillämpningen av SFS 1990:52, § 36 som berör barnets rätt till delaktighet. Avhandlingen visar precis som Mattson (1998) att barnets inställning inte beaktas och bemöts i en självständig betydelse i domskälen i någon större utsträckning, och att när det görs så handlar det om undantagsfall. Barnets inställning kunde förvisso utläsas av målens utredningar, men samtidigt beaktade domstolen inte dessa i sin argumentation (Johnstone, 2021, s. 277). Mognadsbedömningar förekom inte rutinmässigt utan utfördes i själva verket enbart i ett av de granskade målen.

Johnstone (2021) tar fasta på hur barnets inställning inte framkommer i förvaltningsrättens bedömningar, vilket medför att barnet blir fråntagen sitt aktörskap i beslutsprocessen. Respekten för aktörskap kräver ett bemötande från den som fattar ett beslut som rör barnet. Här handlar det inte enbart om att barnets vilja ska bestämma utgången, utan främst om barnets rätt till delaktighet menar Johnstone (2021, s. 277). Resultatet visar att barnets mognad bedömdes i det fall där barnets vilja fick styra beslutet (Johnstone, 2021, s. 238). För att ett barn ska anses ha förmåga till autonomi ska denne ha haft en inställning över tid som klart kan uttryckas (Johnstone, 2021, s. 278). I de fall där barnets inställning inte framkommer återfinns inte heller beskrivningar av mognadsbedömningar (Johnstone, 2021 s. 284). I de fall där barnets inställning tillmäts betydelse framkommer en bedömning av barnets mognad (Johnstone, 2021, s. 284). Barnets förmågor utreds inte där det finns en syn på barnet som i huvudsak sårbart visar studien (Johnstone, 2021, s. 285). Johnstone drar den försiktiga slutsatsen att barnet behöver uppvisa beteenden som tyder på förmågor till autonomi för att förvaltningsrätten ska göra en mognadsbedömning. Konsekvensen blir då att vissa barn inte får sin rätt till delaktighet uppfylld (Johnstone, 2021, s. 284). Hennes slutsats är att behovsperspektivet är styrande och att rätten endast i undantagsfall tillämpar ett aktörsperspektiv (Johnstone, 2021, s. 285). En av Johnstones (2021, s. 286) slutsatser är att barnets mognad behöver utredas rutinmässigt för att förverkliga delaktighet.

2.7. Sammanfattning av forskningsläget

De studier som har gjorts om barns rättigheter när LVU (SFS 1990:52) tillämpas, har i huvudsak undersökt den rättsliga tillämpningen. Undantaget är Johnstones avhandling som analyserar barns delaktighet utifrån autonomi och sårbarhet när SFS 1990:52, § 36 tillämpas. Min studie syftar till att analysera diskursiva förståelser av barnrätt i LVU-domar och

specifikt miljöfall, där barnet utsatts för våld i nära relation. Min studie avser även att analysera huruvida barnrättsdiskursen påverkats av att barnkonventionen blivit en del av svensk lagstiftning. Liksom tidigare studier kommer relationen mellan skydd och autonomi vara en central fråga, men inramas av ett människorättsperspektiv och inom kontexten av samhällets omhändertagande av barn pga. våld i familjen.

Effekterna av barnkonventionen som lag är i skrivande stund inte särskilt utforskat. Det råder dessutom meningsskiljaktigheter hur de effekter som uppvisats om barnrättens framsteg ska tolkas och förstås. Min studie kan betraktas som ett inlägg i frågan om barnkonventionens effekter för barns rättigheter i Sverige. Sammantaget visar de specifika studier som har gjorts gällande barns rättigheter vid LVU-mål att barnets delaktighet är begränsad. Barnet tenderar att inte höras direkt av förvaltningsrätten samt att förvaltningsrätten i liten utsträckning beaktar barnets mening i sina beslut (Mattsson 1998, 2001; Johnstone 2021). Enligt Johnstones (2021) studie dominerar en syn på barn som sårbara vilket får konsekvenser för barnets delaktighet. Mognadsbedömningar görs i liten utsträckning i de LVU-mål som studerats vilket indikerar att barnet inte ges möjlighet att delta i rättsprocessen (Johnstone, 2021). Studierna av Tina Mattsson (1998, 2002) visar på stora utmaningar för förvaltningsrätten att behandla barnet som ett rättighetssubjekt med rätt att delta. Min studie avser att undersöka om det har skett några förändringar i synen på barns rättigheter i förhållande till forskningsresultaten från bland annat Mattssons studier från sent 1990-tal fram till idag – i och med inkorporeringen av barnkonventionen.

Kapitel 3. Barnrättsteoretiskt ramverk

En teoretisk fördjupning av barnperspektivet utgör grunden som genomsyrar läsningen av domarna. Tillsammans med en diskursanalys, används barnperspektivet för att kunna begreppsliggöra tendenser och diskurser om barnrätt. Mitt teoretiska ramverk utgår från tre av barnkonventionens artiklar: artikel 3 som omfattar begreppet ”barnets bästa” och som utgör konventionens grundpelare; artikel 6, som stipulerar varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling; samt artikel 12 som omfattar barnets rätt att få uttrycka sina åsikter i de frågor som berör barnet själv.

Tillsammans med artikel 2, som utgörs av en princip om icke-diskriminering, omfattar de tre artiklarna barnkonventionens grundpelare. Det innebär att principerna, förutom att

de är direkt tillämpliga i beslut som rör barn, också ska vara vägledande vid tolkning av övriga artiklar (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr 12, 2019).

De fyra artiklarna utgör det så kallade barnperspektivet, där tre av dessa kommer att utgöra grunden för mitt teoretiska ramverk. Det är dock inte uppenbart hur exempelvis barnets bästa ska förstås eller i vilken omfattning eller på vilket sätt som barnet förväntas vara delaktig i ärenden som berör barnet. Tidigare forskning pekar på att det inte finns tydlig vägledning i hur barnets bästa ska tolkas (Leviner, 2017; Thornburn Stern, 2019) och rätt till delaktighet finns inte heller förklarat i förarbeten (Leviner, 2017, s. 306). Studier visar vidare att barn deltar i mycket liten utsträckning i beslut om LVU (Mattsson; 1998, 2001).

Barnkonventionen är ett brokigt dokument som är en produkt av sin tid med olika idéer om barn som rättighetssubjekt. Barnkonventionen bör därav ses som ett lapptäcke av olika rättigheter och principer om hur barn ska behandlas i samhället och huruvida de är rättighetssubjekt (Lindkvist, 2022, s. 76). Det är därför relevant att undersöka vilken syn på barns rättigheter som utmärker svensk domstol och i synnerhet förvaltningsrätten vid beslut om omhändertaganden. Min studie kräver då ett teoretiskt ramverk som ger en fördjupad förståelse av de tre artiklarna, barnets bästa, rätt till utveckling och rätt till delaktighet.

För att analysera hur och om diskursen har förändrats efter att barnkonventionen blev svensk lag krävs ett teoretiskt ramverk som omfattar olika förståelser av artiklarna. Eftersom artiklarna i barnkonventionen har olika teoretiska hemvister så kan inte ett enskilt teoretiskt perspektiv användas för att tolka och redogöra för de olika artiklarna. Således syftar det teoretiska ramverket till att ringa in olika förståelser av de tre principer som omfattar barnperspektivet. Här tar jag hjälp av teoretiker som på olika sätt kan bidra med en fördjupad förståelse av principerna. Utöver dessa teoretiker kommer jag att använda supplementära tolkningsmedel utifrån FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer samt svenska förarbeten. Detta görs för att identifiera rimliga tolkningar av de tre valda artiklarna.

Det teoretiska ramverket används på två olika sätt. För det första som teoretiska glasögon för förvaltningsrättens resonemang vid tillämpning av LVU. För det andra, för att undersöka om det återfinns ett barnrättsdiskurs som speglar barnperspektivet och i så fall på vilket sätt och varför. De olika förståelserna av principerna som har ringats in (barnets bästa, rätt till

delaktighet och rätt utveckling) kommer att användas metodiskt för att systematisera förvaltningsrättens resonemang.

3.1. Mänskliga rättigheter – jämlika, omistliga och universella

Barnkonventionen är till syvende och sist en människorättskonvention, varför en tolkning av artiklarna i konventionen behöver göras utifrån ett människorättsperspektiv. Frågan är dock vad ett sådant perspektiv innebär. Inledningsvis vill jag kortfattat reda ut begreppet mänskliga rättigheter samt relationen mellan barnrätt och de mänskliga rättigheterna för att förstå dess utmärkande karaktär och universella giltighet.

3.1.1. Begreppet mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter brukar sägas vara de rättigheter en har i egenskap av att vara människa. Det finns alltså en relation mellan rättigheter och att vara människa som gör dessa rättigheter omistliga. Det utmärkande för mänskliga rättigheter är att de är jämlika, omistliga och universella i bemärkelsen att dessa gäller alla människor oavsett var i världen du är en människa (Donnelly, 2003, s. 10). Donnelly menar vidare att de mänskliga rättigheterna ska förstås som sociala konstruktioner. Fundamentet till de mänskliga rättigheter och de mänskliga behov som dessa avser att skydda är i grunden moralisk (Donnelly, 2003, s. 14). Mänskliga rättigheter som lag avser att skydda vissa utvalda värden. Rättigheter är på så vis inte enbart abstrakta värden så som frihet, jämlikhet och trygghet. Mänskliga rättigheter som lag avser att realisera dessa värden och blir på så vis sociala praktiker i samhället (Donnelly, 2003, s. 11). Staten är den aktör som har den exklusiva skyldigheten gentemot sina medborgare att implementera dessa rättigheter (Donnelly, 2003, s. 23). Mänskliga rättigheter ställer krav på stater att agera, där människor blir politiska subjekt och rättighetsbärare i relation till staten som bärare av plikten att skydda, efterleva och implementera dessa rättigheter (Donnelly, 2003, s. 14). En viktig distinktion i sammanhanget är att mänskliga rättigheter inte uteslutande är en lag som en människa inte har eller har, utan de är en moralisk rättighet bortom den gällande lagen (Donnelly, 2003, s. 13).

3.1.2. Barns (särskilda) mänskliga rättigheter

Det universella i mänskliga rättigheterna ställer krav på likabehandling och antidiskriminering som inte kan uteslutas utan att urholka rättigheternas kärna. Jämlikhet kan först uppnås genom att bli behandlad som en jämlike menar Dworkin. En sådan behandling kan däremot innebära likabehandling likväl som det kan innebära särbehandling för att människor har olika behov och förutsättningar (Dworkin, 1967, s. 273). Denna jämlikhetstanke återfinns också i konventionerna och ligger till grund för barnkonventionen liksom andra grupp-specifika människorättskonventioner. Dessa särskilt utformade konventioner syftar till att motverka strukturella faktorer som hindrar utsatta grupper från att fullt ut åtnjuta sina mänskliga rättigheter (Lindkvist, 2022, s. 43). Barnkonventionen tar sin utgångspunkt i barns specifika situation och beroendeförhållande till vuxna. Den kan på så sätt sägas vara en problematisering av den abstrakta idén om att alla lika värde med utgångspunkt i en vuxen människans förmågor och autonomi (Lindkvist, 2022, s. 43).

Barnkonventionens styrande principer, dvs. barnperspektivet, kommer nu att presenteras utifrån barnrättskommitténs vägledning och med en teoretisk fördjupning som syftar till att klargöra den moraliska och politiska grunden som dessa vilar på.

3. 2. Principen om barnets bästa

Principen om barnets bästa återfinns i artikel 3.1 i barnkonventionen och stipulerar att alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, i första hand ska beakta vad som bedöms vara barnets bästa. Andra punkten fastställer statens ansvar att tillförsäkra barnet ett sådant skydd och omvårdnad som behövs för barnets välfärd och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder. Enligt FN:s barnrättskommitté har begreppet ”barnets bästa” inte en entydig definition. Det är en dynamisk princip som kräver att man gör bedömningar anpassade till det specifika sammanhanget (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr. 14, 2019).

Enligt artikel 3.1 ska barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Det är ett koncept bestående av tre aspekter. Det är en materiell rättighet vilket gör att den är direkt tillämplig och kan åberopas i domstol (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr.

14, 2019). Det är en grundläggande rättslig tolkningsprincip och innebär att den tolkning av en rättsregel som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa ska ha företräde (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr. 14, 2019). Den är ett tillvägagångssätt vilket innebär den ska användas som metod vid alla beslut som rör barn, vilket innebär att beslutsprocessen måste omfatta en utvärdering av eventuella positiva och negativa konsekvenser för barnet/ barnen. Det betyder att konventionsstaterna ska förklara hur man har tagit hänsyn till barnets bästa i beslutet, det vill säga vad som har ansetts vara för barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på, samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstaganden vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr. 14, 2019).

Vad innebär detta i praktiken, exempelvis i ett fall där barnets bästa behöver bedömas i ett fall som rör våld i nära relationer? Barnrättskommittén tar i det sammanhanget upp situationer där skyddsfaktorer ställs mot åtgärder som ger barnet egenmakt. Barnets ålder och mognad bör enligt kommittén vara vägledande i sådana avvägningar (Barnombudsmannen, barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr. 14, 2019). I situationer då barnets bästa vägs mot andra intressen skall barnets bästa vara avgörande (Barnombudsmannen, barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr. 14, 2019). Enligt barnrättskommittén råder oupplösliga kopplingar mellan barnkonventionens artikel 3.1 och artikel 12, barnets rätt att höras. De två artiklarna kompletterar varandra: Den ena handlar om att förverkliga barnets bästa, den andra anger tillvägagångssättet för att höra barnets eller barnens åsikter och ta med dem i alla frågor som rör barnet, inklusive bedömningen av barnets bästa. Det går därav inte tillämpa artikel 3.1 korrekt om kraven i artikel 12 inte uppfylls (Barnombudsmannen, Allmänna kommentarer nr 14, 2019).

3.2.1. Bedömning av barnets bästa i svensk kontext

I svenska förarbeten återfinns riktlinjer för hur barnets bästa ska bedömas. Den metod som fastställs i en svensk kontext kan således komma att vara styrande i förvaltningsrättens bedömningar och skapa ramar för förvaltningsrättens resonemang och förståelse. Den svenska barnrättsutredningen fastställer att en bedömning av "barnets bästa" bör grundas på kunskap om barn baserad på vetenskap och beprövad erfarenhet tillsammans med barnets egen uppfattning om sitt eget bästa (SOU 1997:116). I betänkandet hänvisas till familjerättsexperten John Eekelaar som menar att det bästa underlaget för att bedöma vad som är barnets bästa får man genom att kombinera ett objektivt och ett subjektivt perspektiv, dvs.

det man vet om barn genom forskning och erfarenhet samt utifrån att höra barn själva och bygga in deras synpunkter i beslutsfattandet (SOU 1997:116). Det handlar med andra ord om att underbygga besluten utifrån forskning om barn eller med kunskap från experter, samt att låta barnet ge uttryck för sin uppfattning om vad som är dess bästa utifrån barnets ålder och mognad, även kallat mognadsbedömning (SOU:1997:116).

3.2.2. Principen barnets bästa – teoretisk fördjupning

3.2.2.1. *Maximerande eller idealisk princip*

Principen om barnets bästa är svår att tillämpa i praktiken menar både filosofen David Archard (2004) och folkrättsjuristen Alice Dieci (2017). Archard beskriver att barnets bästa är en maximerande princip som rent utav är omöjlig att utkräva i praktiken. Den kräver inte enbart att vad som är bra för barnet fastställs, utan vad som utgör ”det bästa”. Barnets bästa utgör en mängd komplexa variabler och antal alternativ som ska beaktas. Värderingar av dessa alternativ och sannolikheten för olika utfall är bortom en faktamässig bedömning enligt Archard. Vad som är bäst för ett barn utgör i stället en moralisk fråga. Det innebär att det finns djupa meningsskiljaktigheter i frågan som sådan och bortom en enig konsensus (Archard, 2004, s 62–63). Folkrättsjuristen Alice Dieci föreslår av liknande skäl att principen om barnets bästa bör förstås som en överordnad och idealisk princip för att garantera skydd och välbefinnande för barnet och inte som en rättighet i sig (Dieci, 2017, s. 3). Dieci framhåller att barnets bästa bör vara en tolkningsprincip som syftar till att begränsa vuxnas makt över barn, där barnets åsikt och vilja ska stå i centrum (Dieci, 2017, s. 5).

3.2.2.2. *Barnets bästa generellt eller kontextuellt (objektivt eller subjektivt)*

För att förtydliga vilka fundament som principen barnets bästa består i begagnar jag mig av Eekelaars (1994) tankegodt om hur ett objektiva och ett subjektiva perspektiv behöver kombineras för en heltäckande bild av principen barnets bästa. Kunskap om barn generellt i kombination med barnets egna vilja och önsknings, ska sammanföras för att principen ska uppfylla sitt syfte, att skydda barnets intressen. Folkrättsjuristen Dieci menar att om barnets bästa ska ha full effekt krävs att man betraktar barn som en egen person med åsikter (Dieci, 2017, s. 4). Det går att tolka Diecis ansats som en viktning mot det subjektiva perspektivet. Archard instämmer i att principen om barnets bästa är beroende av barnets rätt till delaktighet men menar samtidigt att båda artiklarna på olika sätt ger uttryck för barnet som en distinkt

och självständig individ (Archard, 2004, s 64). Archard menar att om vi kan fastställa någon form av barndomsideal så borde rimligtvis rättigheterna avse att skydda detta ideal (Archard, 2004, s. 64). Det går att härleda Archards resonemang till den objektiva beståndsdel av barnets bästa, vad kunskapen och forskningen säger om vad som är fördelaktigt för barn generellt. Archard liksom Dieci instämmer i att det är en paternalistisk eller protektionistisk princip, i kontrast till barnets rätt till delaktighet.

3.2.2.3. Summering av principen barnets bästa

Principen om barnets bästa kan sammanfattningsvis beskrivas som en överordnad idealisk princip som inrymmer ett brett tolkningsutrymme. Det är också en maximerande princip som inrymmer en mängd olika faktorer och alternativ som ska bedömas och värderas för att leda fram till det bästa för barnet (Archard, 2004, 63–64). Det faktum gör principen idealistisk och svåruppnåelig, men likväl eftersträvansvärd och anpassningsbar efter enskilda individers situation. Principen ska skydda barnets intressen, vilket ställer krav på att bedömningen av vilka dessa är. Bedömningen ska göras utifrån generell kunskap och forskning om barn samt utifrån barnet egna uttryckta önsknings och vilja (Eekelaar, 1994, s. 47–48). Dessa två grunder i bedömningen mynnar ut i ett objektiva och ett subjektiva perspektiv, som ska sammanstråla för att principen ska uppnå sitt syfte, att skydda barnet och dess intressen. Både Archard och Diecis idéer om barnets bästa balanserar mellan det objektiva och subjektiva perspektivet. De är båda överens om principens komplexitet. De skillnader som kan urskiljas är sammankopplat till rätt till delaktighet. Vad rätt till delaktighet innebär diskuteras vidare i nästkommande avsnitt.

3.3. Principen om rätt till delaktighet

I barnkonventionen artikel 12.1 garanteras att varje barn som är i stånd att bilda egna åsikter har rätt att fritt uttrycka dem i alla frågor som rör barnet. De ska även få sina åsikter beaktade i förhållande till sin ålder och mognad. I artikel 12.2 anges särskilt att barnet ska beredas möjlighet att höras i alla rättsprocesser och administrativa förfaranden som rör honom eller henne. Enligt barnkommitténs allmänna kommentarer är delaktighet en rättighet i sig och ska samtidigt beaktas vid tolkning och genomförande av alla andra rättigheter. Artikel 12 är ett uttryck för att barnet har rättigheter som påverkar barnets liv och inte bara rättigheter som utgår från barnets sårbarhet (skydd) eller beroende av en vuxen (Barnombudsmannen,

allmänna kommentarer nr. 12, 2019). Barnrättskommittén exemplifierar situationer där barn har varit utsatta för våld och ålägger staten ansvaret att säkerställa att rätten att bli hörd utövas på ett sådant sätt som skyddar barnet fullständigt (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr. 12, 2019). Kommittén exemplifierar även delaktighetens roll vid avgörandet av barnets bästa. Vid beslut om omhändertagande pga. övergrepp eller liknande måste man ta hänsyn till barnets åsikt för att avgöra barnets bästa. Om barnet är i stånd att bilda egna åsikter på ett rimligt och självständigt sätt måste beslutsfattaren ta barnets åsikter under övervägande som en viktig faktor för frågans avgörande (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr 12, 2019).

3.3.1. Teoretisk fördjupning av principen om delaktighet

Delaktighet är enligt en kantiansk förståelse sammanlänkad med mänsklig autonomi. Immanuel Kants moralfilosofiska princip, det kategoriska imperativet, härleder mänsklig värdighet till människans autonomi, där varje människa är ett ändamål i sig och aldrig får behandlas enbart som ett medel (Nationalencyklopedin, u.å.). Delaktighet är ett uttryck för självbestämmande och ska därav ses som en grundläggande aspekt av mänsklig autonomi. När en människas värdighet sammanförs med hennes rätt till autonomi, blir den således bräcklig för individer och grupper som inte anses vara fullt ut autonoma, så som barn. Det aktualiserar frågan om vad mänskliga rättigheter är, vad som berättigar dessa och vad dessa borde vara, för att uppfylla sitt anspråk på universalism. Filosofen James Griffin hävdar att barn saknar förmågan till moraliskt aktörskap vilket också medför att det i ett skeende i livet när de saknar agens inte omfattas av de mänskliga rättigheterna (Griffin, 2008, s. 93). Griffins syn på rättigheter kan i mer praktiska termer sammanföras med det viljeteoretiska perspektivet. Viljeperspektivet kan resultera i två inställningar till barns rättigheter, ett som exkluderar barn med hänvisning till dess avsaknad av autonomi och ett inkluderande, där barnets autonomi ges erkännande och således framhåller barn som rättighetsbärare. Invändningar mot barns icke-kompetens är idag en etablerad uppfattning och understöds av forskning om barns kognitiva utveckling. Barns kapaciteter och förmågor finns på plats tidigt i livet och vikten av att behandla barn med utökat självbestämmande är också etablerad i forskning. När barns förmåga till autonomi får ett erkännande görs barn till moraliska subjekt och rättighetsbärare på liknande sätt som vuxna (Alderson, 2008, s. 81, s. 186).

Ett rättighetsbegreppet som relateras till den artikulerad viljan och mänsklig autonomi är också ifrågasatt i grunden. Neil Maccormick (1976), professor i juridik och filosofi, etablerade begreppet *A Test-Case for Theories of Right*. Han menade att barns rättigheter testar rättighetsbegreppets hållbarhet i praktiken. En syn på rättigheter som en artikulerad vilja hos en autonom individ kräver förmågor att kunna utkräva rättigheter och göra anspråk på dessa dem. Att säga att barn i den bemärkelsen har rättigheter är skenbart menar Maccormick. Maccormick (1976, s. 306) framhåller hur barns särskilda sårbarhet ska betraktas som starka skäl till dess särskilda rättigheter och grundas på intressen snarare än människans uttrycka vilja. Maccormick är en tydlig representant för intresseperspektivet, som tar fasta på att rättigheter avser att skydda behov och intressen, i synnerhet gällande barn.

3.3.2. Delaktighet som rätt till rättfärdigande

Utifrån en moralfilosofisk idé om vad som utmärker mänskliga rättigheter är rätt till rättfärdigande grunden för dess uppfyllande i praktiken enligt filosofen Rainer Forst. Rätt till rättfärdigande är sammankopplat med en människas rätt att delta i beslut som berör dess liv och en fördjupning av autonomibegreppet. Enligt Forst får en människa sin rätt till autonomi bekräftad genom att andra människor behandlar en med ömsesidig respekt och på ett jämlikt sätt. Det innebär att en människa har rätt att inte utsättas för handlingar eller institutionella normer som inte kan motiveras på ett begripligt sätt för henne. Med andra ord har individer rätt att få beslut som berör dem grundligt motiverade på ett transparent sätt. En förutsättning för att rätt till delaktighet ska kunna införlivas är därför att motiven till beslutet klarläggs på ett begripligt sätt för att en orättfärdig maktutövning ska undvikas. En person kommer inte kunna delta på ett jämlikt sätt om hon inte delges rimliga argument som är begripliga för henne. Ett annat sätt att uttrycka detta på är att individer har en rätt till rättfärdigande för att få sina mänskliga rättigheter efterlevda (Forst, 2012, s. 82).

3.3.3. Delaktighet som processuell och substantiell rättighet

Ytterligare en teoretisk förståelse av rätt till delaktighet är hur den utmärks av att vara både en substantiell och processuell rättighet. Dieci förstår principen om rätt till delaktighet som basen för att fullt ut kunna implementera alla de övriga rättigheterna. Hon definierar delaktighet både som en processuell och substantiell rättighet. Som substantiell rättighet säger den att

barn har rättigheter inte bara utifrån deras sårbarhet och beroendeförhållande till vuxna, utan som aktörer i sina egna liv (Dieci, 2017, s. 5). Rätt till delaktighet ska förstås som ett uttryck för barns självbestämmanderätt. Som processuell rättighet utgör den ett tillvägagångsätt att stärka barns egna beskyddande av de övriga rättigheterna när de är utsatta för kränkningar och utnyttjande (Dieci, 2017, s. 21). David Archard beskriver rätt till delaktighet utifrån en liknande förståelse där deltagandet har ett egenvärde och är ett essentiellt element i beslutsfattandet (Archard, et al., 2009, s. 392).

Teoretikernas förståelse av principen kan sägas gå isär på så vis att den Archard betonar rätt till delaktighet som en i huvudsak processuell rättighet och Dieci framhåller det substantiella värdet. Så som jag tolkar Dieci (2017) ska barnets självbestämmande vara långtgående eftersom rätt till delaktighet grundas i rätt till autonomi. Archards förståelse av principen är, liksom Diecis, att delaktighet är en av de mest centrala i barnkonventionen. Han anser däremot att den går att betrakta som ett substitut för rätten att göra egna val, vilket inte är möjligt fullt ut för barn. Archard betonar därför hur delaktighet är avgörande för att kunna bedöma barnets bästa. Det barnet uttrycker som sitt bästa ger vuxna ovärderliga indikatorer på vad som kan utgöra barnets mest centrala intressen (Archard, 2004, s. 66). Enligt min tolkning av Archard kan vi nå kunskap om behov, intressen och vilja, genom att lyssna på barnet. Dieci och Archard är båda förespråkare för att barnets delaktighet ska stå i centrum men där deras syn på rätt till delaktighet går isär avseende delaktighet som en i huvudsak substantiell (Dieci) eller processuell rättighet (Archard).

3.3.4. Summering av principen rätt till delaktighet

Delaktighet är enligt en kantiansk förståelse sammanlänkad med mänsklig autonomi då en människa aldrig får användas som ett medel utan är ett ändamål i sig. När en människas värdighet sammanförs med hennes rätt till autonomi, blir den således bräcklig för individer och grupper som inte anses vara fullt ut autonoma, så som barn. Principen om rätt till delaktighet kan sammanfattningsvis förstås som en substantiell och en processuell rättighet (Dieci 2017; Archard 2004). Delaktighet är en rättighet i sig för att den har ett egenvärde då den är sammanlänkad och ett uttryck för människans autonomi. Ett uttryck för delaktighet som substantiell rättighet är att barnets vilja så långt det är möjligt ska ha genomslag i bedömningen och väga tungt i beslutet. Det är också en processuell rättighet där delaktighet förstås som ett medel att få sin röst hörd och bli en respekterad deltagare.

Genom att vara en processuell rättighet utgör den grunden för att förverkliga även alla andra rättigheter. Ett konkret uttryck för delaktighet som processuell rättighet är att barnets uttryckta intressen och behov är inräknade i bedömningen på ett transparent sätt. Som ett konkret uttryck för rätt till delaktighet är rätt till rättfärdigande, dvs. att en individ ska få beslut motiverade för sig på ett begripligt sätt i en beslutsprocess (Forst, 2012). Barnets rätt till delaktighet kan utifrån denna idé förstås som barnets rätt att få beslut som rör barnets liv, motiverade på ett begripligt sätt för att bekräfta barnet som en person med åsikter och en jämlik deltagare.

3.4. Principen om rätt till utveckling

Rätt till utveckling anges som en av de styrande principerna i tillämpning av barnkonventionen och fastställs i barnkonventionens artikel 6. Konventionsstaterna ska (1) erkänna varje barns inneboende rätt till livet och (2) till det yttersta säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Barnrättskommittén förväntar sig att konventionsstaterna tolkar ordet utveckling i dess vidaste bemärkelse som ett helhetsbegrepp där ett flertal områden är inräknade: barnets fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling (Barnrättskommittén, allmänna kommentarer nr 5, 2014). Barnrättskommittén påvisar våldets förödande effekter för barns överlevnad och utveckling och hänvisar särskilt till den fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utvecklingen. Kommittén anser att rätt till överlevnad och utveckling bara kan uppfyllas genom att andra rättigheter i konventionen uppfylls. Exempel som ges är rätt till hälsa, social trygghet, en hälsosam och säker miljö samt utbildning och lek (artikel 24, 27, 28, 29 och 31 (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr. 7, 2014). Förhållandet mellan artikel 6 och 19 är viktigt i sammanhanget. Artikel 19 fastställer staternas skyldighet att skydda barnet från våld. För att rätt till utvecklingen ska garanteras måste barnet skyddas mot alla former av våld, till och med lindrigt, understryks av barnrättskommittén (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr 13, 2014).

3.4.1. Teoretisk förståelse av principen rätt till utveckling

Principen om utveckling är komplex då den kan innefatta många olika områden av ett barns liv. Det finns därav en bred förståelse där både fysisk, psykologisk, social och moralisk utveckling innefattas och interagerar. Som principen förstås av barnrättskommittén är den i mångt och mycket relaterad till måluppfyllelser av andra rättigheter. Utveckling ska därmed

ses som ett helhetsbegrepp (Leviner et al., 2020, s. 95). Bestämmelsen är uppdelad i två led, där rätt till liv utgör den första och är således grundläggande för alla mänskliga rättigheter. Rätt till utveckling återfinns i det andra ledet och är specifikt för barnkonventionen då den avser barnets personliga utveckling. Principen om utveckling är enligt författarna mer långtgående än att enbart definiera skydd från berövande av liv. (Leviner, et al., 2020, s. 94). Rätt till utveckling ställer krav på ett aktivt agerande från statens sida. Det offentliga ska vidta åtgärder för att förlänga barns liv och säkerställa att livet levs med värdighet (Leviner et al., 2020, s 95). En etablerad tolkning av principen är att den förstås som rätt till en framtida utveckling (Leviner, et al., 2020, s. 95). På samma vis som de övriga rättighetsartiklarna krävs en bedömning i förhållande till de andra artiklarna, barnets rätt till delaktighet, föräldrarnas synpunkter och kunskap från relevant forskning osv (Leviner, et al., 2020, s. 96).

3.4.1.1. Behov, utveckling och autonomi

För en fördjupad förståelse av principen om barns rätt till utveckling går jag till Nussbaums förmågemodell. Den bygger på idén att staten har ett grundläggande ansvar att utveckla barns medfödda kapaciteter till självbestämmande. Modellen utgår ifrån vad ”var och en kan göra” och ”vara”. Varje individ ska ges förutsättningar att definiera ett gott liv och utifrån det göra sina val. Enligt Nussbaum har alla rätt till en uppsättning förmågor upp till en så kallad ”tröskelnivå” och fråntas man dessa kränks mänsklig värdighet. Nussbaum skiljer mellan inre förmågor och kombinerade förmågor. Inre förmågor är personliga förutsättningar som varje människa har utifrån sin position i samhället. Genom att samhället främjar inre förmågor, genom möjlighet till utbildning, välfärdssystem samt stärka den fysiska och psykiska hälsan, ges människor reella möjligheter att utveckla sin autonomi (Nussbaum, 2013, s 30). De kombinerade förmågorna utgör de sammanlagda möjligheterna som individer kan använda för val och handling i sin samhälls situation (Nussbaum, 2013, s. 30). Alla mänskliga förmågor villkoras av sociala, politiska och ekonomiska förhållanden som kräver statens aktiva agerande och resurser för att realiseras. Förmågemodellen kräver en resursbaserad hållning, där människor behöver olika stora resurser från staten för att uppnå sin tröskelnivå av förmågor (Nussbaum et al., 2012, s. 561). Möjligheten att utveckla sina förmågor blir till sin natur intensivt fokuserat på barndomen och barnets förutsättningar att utvecklas som kopplas samman med en utveckling mot en självbestämmande individ (Nussbaum, 2013, s. 56). När föräldrarna inte kan skydda barnens förmågor och därmed deras moraliska

utveckling mot ökat självbestämmande, ska samhället träda in, skydda förmågor och säkerställa tröskelnivån (Nussbaum et al., 2012, s. 577).

3.4.2. Summering av principen rätt till utveckling

Principen om rätt till utveckling kan sammanfattningsvis förstås med utgångspunkt i Nussbaums förmågemodell. Rätt till utveckling handlar utifrån en sådan förståelse om att få sina förmågor säkerställda för att ges förutsättningar att bli en individ med självbestämmande (Nussbaum, 2012, 2013). När föräldrarna inte kan tillgodose barnets rätt till utveckling, är det statens ansvar att kunna garantera barnet en tröskelnivå av förmågor. De vuxna och samhället får där en framträdande roll att säkerställa barnets personliga utveckling till att bli en autonom person. Genom att garantera barnet psykisk och fysisk hälsa stärks barnets inre förmågor, som i sin tur är en förutsättning för att barnet ska kunna utveckla sitt självbestämmande. Att skydda barnet från pågående våld är därmed att betrakta som ett sätt att säkerställa barnets personliga utveckling på kort och lång sikt.

3.5. Summering av principerna barnets bästa, rätt till utveckling och rätt till delaktighet

Principerna barnets bästa, rätt till utveckling och delaktighet utgör olika beståndsdelar av de så kallade barnperspektivet. Enligt både barnrättskommittén och utifrån en forskningsgrundad förståelse av de olika principerna så står de för att skydda barnets behov och intressen när barnets bästa och rätt till utveckling ska tillämpas. Vidare är barnets rätt till delaktighet den princip som utgör kärnan i barnperspektivet då den avser att förverkliga barnet som ett eget rättighetssubjekt. De tre principerna verkar också utifrån ett ömsesidigt beroende, där barnets bästa och rätt till utveckling inte kan fastställas utan barnets deltagande. Barnet rätt till deltagande behöver också villkoras av barnets bästa och säkerställa barnets utveckling för att ta hänsyn till barnets sårbara position. Barnets behov kontra barnets egen vilja har i juridiska sammanhang konkretiserats utifrån två olika syner att se på rättigheter med utgångspunkt från behov kontra vilja, det så kallade intresseperspektivet och viljeperspektivet. På ett teoretiskt plan är dessa principer förenliga men i praktiken aktualiseras konflikter som blir utmärkande när domstolen ska avgöra om barnet ska omhändertas enligt LVU (SFS 1990:52).

Barnrättsvetaren Katherine Hunt Federle avvisar båda premisserna om uteslutande vilja kontra behov som grund för våra rättigheter. Uppdelningen mellan vilja och

intresseperspektiv som är de etablerade perspektiven inom barnrättsdiskursen kritiseras av Federle som menar att förenklade sätt att se på barns rättigheter leder oss till att inte erkänna barns rättigheter fullt ut. Genom att utesluta vissa grupper pga. kapacitet, blir oförmåga också ett skäl när barns sårbarhet ska motivera rättigheter (Federle, 2017, s. 281).⁷ Hon illustrerar hur alla människor lever prekära liv som en påminnelse om vår delade sårbarhet som människor. Rättsliga och politiska institutioner finns till för att kompensera för dessa sårbarheter och rättigheternas funktion är att utjämna och ge makt åt marginaliserade grupper (Federle, 2017, s. 279). Hon etablerar rättighetsbegreppet *empowerment-right-perspective* där hon vill betona hur barn är stärkta av rättigheter snarare än okvalificerade pga. sina sårbarheter (Federle, 2017, s. 284).

Kapitel 4. Diskursanalys

När förvaltningsrätten tillämpar LVU (SFS 1990:52) i svensk domstol ska den vägledas av principen om barnets bästa, rätt till delaktighet och barnets rätt till utveckling. Det vida tolkningsutrymme som utmärker principen lämnar utrymme åt förvaltningsrättens syn och uppfattningar. När en diskursanalys görs av förvaltningsrättens bedömningar utifrån ett teoretiskt förankrat barnrättsperspektiv kan dominerande tendenser om barn som rättighetssubjekt ringas in. Med hjälp av ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt avser jag undersöka om talet om barn som rättighetssubjekt kan urskiljas i domarna, och vilka diskurser om barnrätt som i så fall framkommer när förvaltningsrätten ska besluta om omhändertagande. Min teoretiska redogörelse och fördjupning avseende de olika artiklarna ger en bild av hur barnperspektivet kan förstås. Med hjälp av ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt urskiljer jag hur barnperspektivet tillämpas explicit och implicit i de LVU-domar som studeras. Analysen kommer synliggöra hur förvaltningsrätten förhåller sig till barnets behov av skydd i relation till barnets rätt till delaktighet och som ett rättighetssubjekt. Genom en jämförelse mellan domar meddelade före och efter barnkonventionen infördes som lag kan studien besvara frågan om inkorporeringen påverkat synen på barns rättigheter.

⁷ Samantha Brennan är en feministisk filosof, som avvisar antagandet om att vi ska avgöra om barn har rättigheter eller inte genom att utreda vad rättigheter är. Snarare menar hon att barnrätt belyser vilka typer av rättigheter som finns under livets gång. Hon försvara begreppet rättighetsanspråk och menar att det är en del av grunden för rättigheter. Brennan utvecklar en förståelse av anspråk genom att skilja på själva aktiviteten ”att göra anspråk” och det mer objektiva ”att ha anspråk”. Barn kan ha anspråk trots att de inte kan agera för dem (Brennan, 2002, s. 54).

För att kunna analysera förvaltningsrättens utsagor på ett meningsfullt sätt behöver de bestämmelser och ramar som präglar förvaltningsrättens bedömningar presenteras närmre. De juridiska ramarna som förvaltningsrättens har att förhålla sig till kommer att forma vad som kan sägas och vad som inte kan sägas i en LVU-kontext och inom den juridiska diskursen.

4.1. De juridiska ramarna för förvaltningsrättens bedömningar och utsagor

Innan förvaltningsrätten ska besluta om omhändertagande enligt lagen (SFS 1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) ska förvaltningsrätten ta ställning till socialnämndens ansökan. Ansökan om LVU (SFS 1990:52) till förvaltningsrätten ska innehålla en redogörelse för den unges förhållanden, de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver beredas vård, tidigare vidtagna åtgärder, den vård som socialnämnden avser att anordna, hur relevant information lämnats till den unge, vilket slags relevant information som lämnats, samt den unges inställning (SFS 1990:52, § 4).

När det inte finns samtycke av den unge (om den fyllt 15 år) eller vårdnadshavare får socialtjänsten bereda vård enligt 1 § LVU (SFS 1990:52) om vissa situationer föreligger där den unge antingen på grund av förhållanden i hemmet (SFS 1990:52, § 2) eller på grund av eget beteende (SFS 1990:52, § 3) finns påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (SFS 1990:52, § 3). Det innebär att barnets utsatthet för våld inom familjen är inordnat under 2 § LVU (SFS 1990:52), så kallat miljöfall. Miljöfall innebär att vård skall beslutas om det på grund av *fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen* eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (SFS 1990:52, § 2). Exempel på detta kan vara att barnet utsätts för våld, sexuellt utnyttjande, lever under hemförhållanden där det förekommer missbruk, inte får den vård barnet behöver osv. Denna studie undersöker i huvudsak domar som rör miljöfall, men i ett fåtal rättsfall åberopas både miljöfall och eget beteende, det vill säga där den unge utsätter sin hälsa och utveckling för påtagliga risker att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende (SFS 1990:52, § 3).

Lagen (SFS 1990:52, § 1) fastställer att insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet. Vid beslut enligt LVU ska vad som är bäst för barnet vara

avgörande (SFS 1990:52, § 1, st. 5). Rätt till delaktighet utgör också en del av lagen (SFS 1990:52) enligt 36 § och kommer beskrivas mer ingående här nedan.

Rekvisiten som ska uppfyllas för att ett omhändertagande ska bifallas är sammanfattningsvis följande:

1. Om den som är under 18 år lever under förhållanden som anges i 2 §, LVU (SFS 1990:52) (miljöfall) eller 3 § LVU (SFS 1999:52) (beteendefall)
2. Det finns en påtaglig risk att hälsa och utveckling skadas (SFS 1990:52, §§ 2-3)
3. Det inte finns samtycke till behövlig vård, av de som har vårdnaden om barnet eller av barnet själv, när hen fyllt 15 år (SFS 1990:52, § 1)

4.1.1. Barnets lagstadgade rätt till delaktighet

Barnet har rätt till relevant information och ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör denne själv. Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt om barnet inte framför sin åsikt (SFS 1990:52, § 36). När barnet har fyllt 15 år har hen rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden, detta kallas att vara processbehörig och ha talerätt. Den som är yngre än 15 år får höras i domstol om han eller hon inte kan antas ta skada av det (SFS 1990:52, § 39). Barn förordnas offentligt biträde som ska tillvarata barnets intressen och är barnet under 15 år ska denne även vara barnets ställföreträdare (SFS 1990:52, § 39).

Vad principen om barnets bästa innebär konkret i en LVU-kontext och hur den tillämpas tillsammans med rätt till delaktighet och rätt till utveckling kommer att utforskas i följande kapitel för att urskilja hur förvaltningsrätten förstår barnperspektivet och följaktligen huruvida tillämpningen har förändrats som ett resultat av att barnkonventionen har blivit lag.

4.2. Diskursanalys – förvaltningsrättens syn på barns rättigheter, när samhället omhändertar barn som utsatts för barnmisshandel

För att ta reda på förvaltningsrättens syn på de mänskliga rättigheterna, för barns som utsatts för våld och står inför att omhändertas av samhället, har 20 LVU-domar analyserats. Med hjälp av en diskursanalys urskiljs förvaltningsrättens tal om barns rättigheter med utgångspunkt i det barnrättsteoretiska ramverk som presenterades i föregående kapitel. Domarna har studerats utifrån hur barnperspektivet förstås och de grundläggande principerna i barnkonventionen

tillämpas av förvaltningsrätten. Genom en diskursiv metod analyseras förvaltningsrättens resonemang om barns rättigheter i domslut när LVU (1990:52) tillämpas.

För att kunna dra slutsatser om huruvida inkorporerandet av barnkonventionen i svensk lagstiftning påverkat förvaltningsrättens syn på barns rättigheter analyseras tio domar före och tio domar efter att barnkonventionen blivit lag. En rad analysfrågor ställs till domarna. Hur resonerar förvaltningsrätten om (1) barnets bästa, (2) rätt till delaktighet och (3) rätt till utveckling? Hur relaterar principerna till varandra? Hur ”talar” förvaltningsrätten om relationen mellan barnets behov av skydd och barnets rätt till delaktighet? Vilka explicita och implicita resonemang återfinns och hur utförliga är dessa när förvaltningsrätten talar om barnet som ett rättighetssubjekt? En analys görs för att urskilja tendenser till en barnrättsdiskurs både före och efter inkorporeringen av barnkonventionen. Studiens består slutligen också av en jämförande analys för att ge en sammantagen bild av huruvida diskursen om barns rättigheter har förändrats, och vilken effekt inkorporeringen har fått för de mänskliga rättigheterna för barn som utsatts för våld och står inför att omhändertas av samhället. Domarna mellan år 2012–2014 har numrerats mellan 1–10 och domarna mellan år 2020–2022 är numrerade 11–20.

4.3. LVU – domar mellan 2012–2014

4.3.1. Barnets bästa och rätt till utveckling, ett ömsesidigt beroende – Barnets behov och närståendes destruktiva beteende.

Ingen av de tio domarna mellan 2012–2014 som har studerats innehåller ingående resonemang om hur barnets bästa bedömts, det vill säga vad som i det särskilda fallet anses utgöra barnets bästa och vilka avvägningar som har gjorts. I majoriteten av domarna finns implicita resonemang om barnets bästa och barnets rätt till utveckling. När förvaltningsrätten ska avgöra barnets bästa är det sammanlänkat med vad som är skadligt för barnets utveckling (*påtaglig risk att skada hälsa och utveckling* (SFS 1990:52, §§ 2-3). Förvaltningsrättens resonemang i domskäl och domslut är generellt uppbyggda utifrån en genomgång av olika *brister i omsorgen, fysiskt och psykisk misshandel och annat förhållande i hemmet* och hur dessa sammantagna riskerar att skada barnets hälsa och utveckling. Barnets rätt till utveckling tycks därmed ges en central roll för tillämpningen av principen om barnets bästa.

Dom 9 kan illustrera hur förvaltningsrätten talar om hur *fysiskt och psykiskt misshandel* tillsammans med hot om bortgifte (*annat förhållande*) samt fysiska och känslomässiga behov som inte tillgodoses (*brister i omsorgen*), sammantaget riskerar att hota barnets rätt till utveckling och därmed strida mot barnets bästa. Citat nedan är ett typexempel på hur resonemangen är uppbyggda generellt i domarna.

[Barnet] är 15 år gammal. [Barnet] har blivit utsatt för fysisk misshandel av sina [vårdnadshavare], främst [vårdnadshavare 1], samt sina äldre bröder. Vidare har [barnet] blivit utsatt för psykisk misshandel genom att leva under hot om våld och genom att pressas att gifta sig mot sin vilja. Att [barnet] ska bli bortgift mot sin vilja utgör även ett annat förhållande i hemmet i LVU:s mening. [Barnets] föräldrar har även brustit i omsorgen om [barnet] genom att inte tillgodose [barnets] behov av trygghet, stimulans och känslomässig näring samt genom att inte se till att [barnet] sköter sin medicinering och äter på regelbundna tider utifrån den sjukdom som [barnet] lider av. Det är enligt förvaltningsrättens mening därför uppenbart att [barnets] hälsa och utveckling utsätts för en påtaglig risk att skadas genom såväl fysisk och psykisk misshandel, brister i omsorgen och annat förhållande i hemmet. (*dom 9*)

Vi kan här se att barnets bästa och principen barnets rätt till utveckling framträder direkt korrelera med varandra. För att förstå barnets bästa får jag därmed följa förvaltningsrättens resonemang kring vad som påtagligt riskerar att skada barnets hälsa och utveckling. Resonemang om barnets bästa och rätt till utveckling förs dock implicit genom att inte uttryckligen hänvisa till barnkonventionens styrande principer. De närståendes destruktiva beteenden radas upp, hot om våld (*psykisk och fysisk misshandel*), bortgifte (*annat förhållande*) och inte tillgodose barnets behov av trygghet, stimulans och känslomässig näring (*brister i omsorgen*) som hotar att skada barnets utveckling och som därmed inte är förenligt med barnets bästa.

Ett citat från *dom 6* ger ytterligare exempel på hur förvaltningsrätten formulerar barnets behov (förutsägbarhet, trygghet, stabilitet, åldersanpassat ansvar), kopplas till barnets utveckling och som implicit mynnar ut i beslut som anses vara barnets bästa.

För att förhindra att [barnets] hälsa och utveckling tar ytterligare skada är [barnet] i behov av att komma till en miljö där [barnet] kan få förutsägbarhet och tillgång till trygga, stabila vuxna som ger [barnet] förståelse och adekvat grad av ansvar utifrån [barnets] ålder. (*dom 6*)

Fysiskt och psykisk misshandel är det vanligaste skälet för omhändertagande i materialet och det förs implicita resonemang om hur våldet strider mot barnets bästa och rätt till utveckling enligt förvaltningsrätten. Misshandel i kombination med andra destruktiva beteenden från närstående är återkommande i domarna. I sju av de tio domarna (*1, 2, 3, 5, 6, 8, 9*) talar förvaltningsrätten om våld i kombination med konflikt mellan föräldrarna, missbruk,

oförmåga att skydda barnet från våld, avstå från att ge barnet rätt vård samt kontroll och sociala begränsningar i vardagen.

Hur förvaltningsrätten sammankopplar psykisk misshandel som ett hinder för att uppfylla barnets bästa och barnets rätt till utveckling kan ses i ett utdrag ur följande dom:

Förvaltningsrätten anser att [vårdnadshavaren] utsätter [barnet] för sådan nedsättande behandling och återkommande känslomässigt avvisande att det är att betrakta som psykisk misshandel och att det finns en påtaglig risk för att [den unges] hälsa eller utveckling skadas av detta. (*dom 4*)

Ytterligare ett exempel ges i en annan dom där förvaltningsrätten menar att konflikt mellan föräldrarna utgör ett hot mot barnets rätt till utveckling och barnets bästa:

Däremot har det tydligt framkommit att föräldrarna över tid saknar förmåga att undvika konflikter dem emellan samt att skydda barnen i den otrygga situation som då uppstår. I dessa situationer har barnen inte fått det stöd och den hjälp de behöver. Därmed har det förelagat brister i omsorgen av barnen och förvaltningsrätten anser även att dessa brister innebär en påtaglig risk för att barnens hälsa och utveckling ska skadas. (*dom 7*)

Föräldrarna i ovanstående citat ”saknar förmåga att undvika konflikter dem emellan” och därmed ”skydda barnen i den otrygga situationen” och ” barnen har inte fått det stöd och hjälp de behöver” vilket leder till risk att barnets utveckling tar skada. Förvaltningsrätten talar i huvudsak implicit om barnets bästa och rätt till utveckling, utifrån hur de närståendes destruktiva beteenden strider mot principerna. I studien av de tio domarna framträder särskilt några beskrivningar av behov som ska skyddas i förvaltningsrättens bedömningar; trygghet, barnets behov av stabilitet, känslomässigt stöd och omsorg anpassad efter ålder.

Dom 3 illustrerar hur förvaltningsrätten generellt sett, implicit talar om hur de närståendes destruktiva beteende i relation till barnens grundläggande behov strider mot barnets bästa. Vårdnadshavarna har då inte skyddat barnet från våld och utsatt barnet för kontroll i form av sociala begränsningar i vardagen.

[Vårdnadshavaren] brister i omsorgen om [barn 1] och [barn 2] genom att inte skydda dem från att utsättas för våld och kränkningar i hemmet. [Vårdnadshavaren] har även kraftigt begränsat [barnens] frihet och barnen har inte fått tillgång till fritidsaktiviteter och möjlighet att delta i klassfester och klassresor m.m. tillsammans med sina kompisar [...]. Förvaltningsrätten finner att det föreligger brister i omsorgen om [barn 1] och [barn 2] och att det därför också föreligger en påtaglig risk för att deras hälsa och utveckling skadas. (*dom 3*)

I samma dom(3) talar förvaltningsrätten även om föräldrarnas bristande förmåga i relation till grundläggande behov av känslomässigt stöd som implicit anses strida mot barnets bästa:

[Vårdnadshavaren] har även brustit i omsorgen om [barnet] genom att inte uppmärksamma att [barnet] mått psykiskt dåligt och varit deprimerad hela hösten och därför inte heller sökt hjälp åt [barnet]. Förvaltningsrätten finner att det föreligger brister i omsorgen om [barn 1] och [barn 2] och att det därför också föreligger en påtaglig risk för att deras hälsa och utveckling skadas. (dom 3)

Enbart i en dom skriver förvaltningsrätten ut explicit hur principen barnets bästa ska tolkas. Förståelsen av barnets bästa baseras då på barnets behov i relation till föräldrarnas förmåga, alltså det som implicit har uttryckts i övriga domar generellt. Barnets bästa definieras då som:

[...] en sammantagen bedömning av det enskilda barnets behov och vårdnadshavarnas förmåga att tillgodose just dessa behov. (dom 6)

Det är således också den avvägningen som genomsyrar förvaltningsrättens resonemang i dom 6. Förvaltningsrätten resonerar i huvudsak utifrån hur vårdnadshavaren på olika sätt brister i sitt föräldraskap och påverkar barnets behov.

Av utredningen i målet framkommer enligt förvaltningsrättens mening flera omständigheter som inger oro kring [vårdnadshavarens] omsorgsförmåga om [barnet]. [...] Enligt förvaltningsrättens mening visar utredningen i målet att [vårdnadshavaren] till stor del saknar insikt i hur [vårdnadshavarens] beteende påverkar [barnet] och vilka risker [vårdnadshavaren] utsätter [barnet] för [...]. Bristen på ansvarstagande har lett till att [barnet] har fått ta ett alldeles för stort eget ansvar med tanke på sin ålder [...]. Mot denna bakgrund finner förvaltningsrätten att utredningen i målet visar att [vårdnadshavaren] har utsatt [barnet] för fysisk och psykisk misshandel samt att [vårdnadshavaren] har brustit i omsorgen av [barnet]. Härigenom föreligger en påtaglig risk för att barnets hälsa och utveckling ska skadas ytterligare. (dom 6)

Citatet ovan illustrerar ett typexempel på hur förvaltningsrätten fokuserar på vårdnadshavarnas oförmåga i relation till barnets behov, i bedömningen av barnets bästa. Det som generellt framträder i studien av domarna är en syn på rättigheter som korrelerar med att skydda barnets behov från föräldrarnas destruktiva beteende. Generellt sett i domarna relateras barnets bästa och rätt till utveckling till hur föräldrarnas beteende inte kan tillgodose barnets behov. Nussbaums "förmågemodell" sammanför säkerställandet av barns grundläggande behov med att utvecklas till en autonom person. Ett barns autonomi är därmed villkorat av att barnet får sin rätt till utveckling säkerställd, dvs. grundläggande behov av fysisk och känslomässig omsorg, utbildning osv. Förvaltningsrättens förståelse av barnets rättigheter som framträder är i synnerhet utifrån att skydda barnets behov och kan teoretiseras och förstås utifrån Nussbaums teori om statens ansvar att främja inre förmågor hos människor

för att de ska kunna realiserar sin autonomi, uttryckta vilja och självständighet, på sikt (Nussbaum, 2013, s 30). Talet om barnets behov är framträdande i domarna och kan härledas till synen på rättigheter som ett medel att skydda barnets behov och intressen, det så kallade intresseperspektivet (Maccormick, 1976, s. 306).

4.3.1.1. Ett objektiva perspektiv - Barnets behov utifrån ett vuxenperspektiv

I samtliga studerade domar mellan 2012 och 2014 resonerar förvaltningsrätten i huvudsak utifrån barnets behov återberättat av vuxna, och ofta professionella aktörer som omger barnet. Dominerande tendenser är att förvaltningsrätten hänvisar till socialnämndens utredningar. I *dom 4* är barnet 15 år och därav processbehörig och får föra sin egen talan. Barnet har ställföreträdare och offentligt biträde och bestrider beslut om omhändertagande. Citatet nedan illustrerar hur förvaltningsrätten genomgående i bedömningen hänvisar till socialnämndens utredning och andra aktörer, men inte till barnet själv. I citatet görs understrykningar när förvaltningsrätten hänvisar till socialnämndens utredning

Av utredningen framgår att det genomgående under [barnets] uppväxt funnits en oro från skola och socialnämnder om [barnets] hemförhållanden [...] I utredningen framgår att [vårdnadshavaren] uttalar sig nedlåtande om [barnets] såväl direkt till [barnets] som till andra inför [barnet].[...] Förvaltningsrätten finner ingen anledning att ifrågasätta vad [barnet] uppgett under utredningen och i polisanmälan om återkommande kränkande tilltal från [vårdnadshavaren]. [...] Det framgår av utredningen att [vårdnadshavaren] även lägger skulden på [barnet] för den relationsproblematik som finns dem emellan [...] Det framgår av utredningen att [vårdnadshavaren] inte förmår gränssätta [barnet] i de konflikter som uppstår dem emellan [...] Även om utredningen inte i tillräcklig grad ger stöd för att [vårdnadshavaren] har ett pågående missbruk är det rättens mening att det är allvarligt att [vårdnadshavaren] inte har kunnat trygga [barnet] i att hon inte återfallit i missbruk, trots att [barnet] uttryckt oro kring detta [...] Mot denna bakgrund instämmer förvaltningsrätten i nämndens bedömning att det därför föreligger omsorgsbrister. [...] Det är förvaltningsrättens mening att vad som framkommit i utredningen inte ger tillräckligt stöd för att [barnet] ska beredas vård enligt LVU på grund av fysisk misshandel i hemmet [...] förvaltningsrätten instämmer i nämndens bedömning att erforderlig vård inte kan säkerställas på frivillig väg. (*dom 4*)

Utdraget från domen är ett typexempel som illustrerar hur majoriteten av förvaltningsrättens bedömningar ser ut och vad de innehåller. Förvaltningsrätten baserar sina egna bedömningar på socialnämndens uppgifter både vad gäller föräldrarnas bristande förmågor och barnets beteende och behov. Archard (2004, s. 64) och Dieci (2017, s. 3) förstår principen om barnets bästa som en protektionistisk princip där barnet delaktighet är central men där principen i sitt tillämpande riskerar att bli paternalistisk. Sammantaget i förvaltningsrättens tal går det att urskilja en förståelse av barnets bästa och rätt till utveckling som protektionistiska principer som avser att skydda barnets behov. Förvaltningsrättens implicita tal om barnets skyddsbehov

fokuserar i huvudsak på de vuxnas uttalanden om barnets behov. Utifrån Eekelaars (1994, s. 47–48) förståelse av barnets bästa ska tillämpandet av principen bestå av två moment, ett objektivt och ett subjektivt, vilket innebär att barnets uppfattning ska sammanföras med kunskap om barn/barnet generellt. Förvaltningsrättens argumentation om barnets bästa och rätt till utveckling tenderar att resonera utifrån barnets behov som framkommit från socialnämndens utredning samt från andra vuxna aktörer som träffat barnet. Det går att utläsa från förvaltningsrättens bedömningar att de utesluter det subjektiva perspektivet genom att enbart basera sina beslut på de vuxna experternas utlåtanden om barnet eller utifrån vad barnet har lämnat för uppgifter till andra aktörer. Förvaltningsrättens förståelse av barnets bästa blir därmed en bedömning där de objektiva kriterierna får en framträdande roll, där kunskap om barn eller barnet bestäms av de vuxna och i synnerhet de professionella som omger barnet.

Enligt barnrättskommitténs förståelse bygger principen om barnets bästa på idén om att barnet har rättigheter utifrån sin sårbarhet. Utifrån en teoretisk fördjupning av principen framhåller teoretiker som Dieci hur barnets bästa är en idealistisk princip snarare än en rättighet i sig. Dieci menar att principen barnets bästa syftar till att vara barnets skydd från vuxenmakt och att det där av är avgörande att barnets åsikt och vilja beaktas i bedömningen (Dieci, 2017, s. 3). Förvaltningsrätten tycks förstå barnets bästa som i huvudsak ett medel att skydda barnets behov av trygghet och känslomässigt stöd. Archard och Dieci är överens om att barnets bästa är en protektionistisk princip och det är de tendenserna som kan urskiljas i förvaltningsrättens sätt att tillämpa principen i de studerade domarna generellt. Utifrån en teoretisk förståelse krävs även att barnets uppfattning och vilja, det subjektiva momentet genomsyrar bedömningen för att barnets bästa fullt ut ska kunna tillämpas (Dieci, 2017, s. 4).

4.3.2. Rätt till delaktighet

För att redogöra för förvaltningsrättens förståelse av barnets bästa behöver vi därav gå till förvaltningsrätten förståelse av principen rätt till delaktighet. Målsäganden i de studerade domarna är barn och unga mellan 12–17 år. I åtta av domarna är barnen minst 15 år, vilket innebär att de är processbehöriga och har talerätt, det vill säga har rätt att delta vid den muntliga förhandlingen utan ställföreträdare. Om yngre personer ska delta vid den muntliga förhandlingen ska en bedömning göras huruvida barnet kan ta skada, ett så kallat skaderekvisit (SFS 1990:52, 39 §). När barnet är under 15 år kan förvaltningsrätten också göra mognadsbedömningar för att bedöma på vilket sätt barnet kan delta (SOU 1997:16).

Generellt har barnen i de granskade domarna laglig rätt att delta om de själva önskar att delta. Barnrättskommittén rekommenderar att när skyddsfaktorer ställs mot barnets egenmakt bör barnets ålder och mognad vara vägledande i sådana avvägningar (Barnombudsmannen, barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr. 14, 2019).

4.3.2.1. Inget framträdande tal om barnets mognad och delaktighet

Det går inte att urskilja någon skillnad i resonemang om mognad i relation till delaktighet i de domar där barnet är under 15 år och de över 15 år. Det framkommer inga resonemang eller prövningar om barnet kan delta enligt skaderekvisitet, det vill säga om barnet kan ta skada av att delta vid förhandlingen, i förvaltningsrättens bedömning. En mognadsbedömning, dvs. vilken vikt som ska läggas vid barnets åsikt i förhållande till barnets kapacitet och mognad, görs enbart i en av domarna (*dom 8*) där barnet dessutom är 17 år och enligt lag ska få sin åsikt beaktad.

Förvaltningsrätten resonerar enbart explicit om barnets delaktighet i en av de studerade domarna (*dom 8*). I samma dom framgår att det har gjorts en mognadsbedömning av barnet.

I 36 § LVU anges bl.a. att den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. [...]Barnet har en central plats i utredningen om förhållandena i hemmet. Barnets berättelse ska väga tungt i utredningen liksom barnets subjektiva upplevelse av hemförhållandena. (*dom 8*)

Förvaltningsrätten hänvisar till lagbestämmelsen som fastställer rätt till delaktighet och ger den utrymme i bedömningen. Vidare framgår av förvaltningsrättens resonemang att barnets berättelse ska väga tungt och förvaltningsrätten talar explicit om betydelsen av barnets subjektiva upplevelse. Ett annat citat ur samma dom visar hur förvaltningsrätten talar om att barnets åsikt ska tillmätas betydelse.

Förvaltningsrätten anser att det inte heller framkommit att [barnets] funktionsnedsättning medför att [barnets] uppgifter inte kan tillmätas betydelse och att [barnets] ålder ger särskild anledning att lägga vikt vid [barnets] uppgifter. Förvaltningsrätten anser mot denna bakgrund att den unges uppgifter måste läggas till grund för bedömningen av om [barnet] ska beredas vård med stöd av LVU. Förvaltningsrätten anser att det fysiska och psykiska våld som [barnet] har berättat om är allvarligt och att det medför en påtaglig risk för att [barnets] hälsa och utveckling skadas. Till följd av våldet har [barnet] således ett vårdbehov enligt 2 § LVU. (*dom 8*)

Med undantag för vad som framgår i *dom 8* resonerar förvaltningsrätten i mycket liten utsträckning om barnets delaktighet i relation till barnets ålder och mognad, i beslut om omhändertagande där barnets bästa ska vara det avgörande.

4.3.2.2. Inget framträdande tal om barnets vilja och delaktighet

Det går enbart att hitta resonemang om barnets vilja i två av de tio studerade domarna (2 och 10). I *dom 10* resonerar förvaltningsrätten utifrån barnets uttryckta vilja att inte bo kvar hos kontaktfamiljen.

[Barnet] vill inte längre bo hos kontaktfamiljen på heltid. [Barnets] åsikt måste beaktas även om den inte kan vara avgörande för bedömningen av vad som är hennes bästa. (*dom 10*)

I *dom 10* resonerar förvaltningsrätten uttryckligen att de beaktar barnets åsikt och gör barnet därmed till en deltagare i beslutsprocessen. I *dom 10* synliggörs barnets åsikt men utan att barnets vilja får avgöra barnets bästa. Archards förståelse av rätt delaktighet innebär att barnet ska erkännas som en deltagare i beslutsprocessen och att inkludera barnet är också ett sätt att nå kunskap om det (Archard, 2004, s. 66). Förståelsen av barnets bästa som kan tydas är att barnets uppfattning är en del av bedömningen men kan inte i sig utgöra det enda underlaget. Rätt till delaktighet förstås därmed som en processuell rättighet vars främsta syfte är att erkännas som en deltagare i processen och kunna uppnå andra rättigheter. Enligt Diecis (2017) förståelse av rätt till delaktighet är den både processuell och substantiell. Den är processuell på så vis att den är ett medel för att tillförsäkra sig andra mänskliga rättigheter (Dieci, 2017, s. 5). så som tex. att skydda barnet mot alla former av våld, rätt till bästa möjliga hälsa, rätt till social trygghet, rätt till fritid. Som en substantiell rättighet är barnen aktörer i sina egna liv där dess vilja har ett långtgående värde (Dieci 2017, s. 5). I *dom 1*. framträder barnets upplevelse och uttryckta vilja i förvaltningsrättens bedömning och beslutet kommer där gå i linje med barnets vilja.

Förvaltningsrätten kan konstatera att [barnet] såväl under utredningstiden som vid den muntliga förhandlingen har lämnat uppgifter om återkommande fysisk och psykisk misshandel under flera års tid. [Barnet] har uppgett att [barnet] är rädd och att [barnet] inte vill träffa sin familj. (*dom 1*)

I *dom 1* är barnet 17 år och därmed processbehörig och har talerätt. Citatet visar hur förvaltningsrätten synliggör både barnets våldsberättelse och barnets direkt uttryckta vilja i sin bedömning. Utöver de ovan citerade domarna återfinns inga resonemang om barnets vilja från de muntliga förhandlingarna i bedömningarna. I resterande åtta domar återfinns inget tal om barnets uttryckta vilja överhuvudtaget. Förståelsen av rätt till delaktighet som en substantiell rättighet kan därmed inte urskiljas i domarna. Alice Dieci(2017,s. 6) framhåller

hur barnets åsikt är avgörande i bedömningen av barnets bästa. Om barnets bästa tillämpas utan ett beaktande av barnets vilja blir den direkt paternalistisk i sin tillämpning.

4.3.2.4. Barnets representant frånvarande i förvaltningsrättens bedömning

Samtliga av barnen har ombud, antingen av både ställföreträdare och offentligt biträde eller enbart av offentligt biträde. Det återfinns få resonemang som involverar barnets representant vid förhandlingen. I enbart två domar (2 och 5) hänvisar förvaltningsrätten till ställföreträdaren i någon av de studerade domarna. Barnets representant blir inte en röstförstärkare av barnets åsikt eller vilja, utan framför i dessa domar i stället uppgifter om barnets utsatthet. Det vanligast förekommande är att förvaltningsrätten hänvisar till ställföreträdaren tillsammans med andra aktörer, för att styrka barnets utsatthet. Exempel nedan ges från *dom 2*, där barnet är 17 år.

Med hänvisning till att [barnet] lämnat detaljerade och, alltsedan placeringen i maj 2012, oförändrade uppgifter till polisen, socialtjänsten och sitt offentliga biträde, anser förvaltningsrätten att [barnets] trovärdighet är så hög att det får anses klarlagt att [den unge] har utsatts för såväl fysisk som psykisk misshandel och otillbörligt utnyttjande och att det, till följd därav, finns en påtaglig risk för att [barnet] hälsa och utveckling skadas. (*dom 2*)

Ytterligare ett exempel ges här från *dom 5*.

Av utredningen i målet framgår att [barnet] i flera olika sammanhang; till socialtjänsten, till kuratorn på Karolinska sjukhuset, till polisen samt till sitt offentliga biträde har berättat att [vårdnadshavaren] har utsatt [barnet] för fysisk och psykisk misshandel samt övergrepp. (*dom 5*)

Enligt artikel 12.2 i barnkonventionen finns olika sätt ett barn kan delta på, antingen direkt eller via representant. I materialet som studeras återfinns inte resonemang om vikten av att barnet representeras när barnet inte själv deltar direkt. Inte heller involveras representantens uttalanden i bedömningen. När representanten hörs i bedömningen framträder inte barnets vilja. Tidigare forskning visar att den dominerande synen i svensk domstol är att barnets ska representeras som ett sätt att kompensera för barnets begränsade autonomi (Mattsson, 2001, s. 445). Förvaltningsrätten hänvisar dock enbart till ställföreträdarens framläggning i två av domarna (2 och 5) och vikten av att barnet representeras är inte heller ett framträdande tal i materialet.

4.3.2.5. Tendenser till ett subjektivt perspektiv – barnets upplevelser, känslor och berättelser

Talet om barnets känslor och upplevelser återfinns i viss utsträckning i förvaltningsrättens resonemang. I hälften av de tio domarna ges beskrivningar av barnets upplevelser, känslor och tankar (dom 1, 3, 5, 9, 10) Andra hälften av domarna (dom 2, 4, 6, 7, 8) återfinns inga beskrivningar av barnets känslor eller upplevelser. Ett typexempel på hur barnets upplevelse tas med i förvaltningsrättens bedömning illustreras genom ett citat från *dom 9*.

[Barnet]har beskrivit att [barnet] är rädd när [barnet] är hemma och att [barnet] därför håller sig på sitt rum mest hela tiden. [Barnet] lever med vissheten och rädslan om att [barnet] kommer att bli fysiskt bestraffad om [barnet] går emot föräldrarnas vilja. [Barnet] återkommer i utredningen till att föräldrarna inte bryr sig om [barnet] och att ingen hemma pratar med [barnet]. (*dom 9*)

[Barnet] anser själv att konflikterna dem emellan har minskat och att [barnets] nuvarande "växelvisa" boende samt hennes skolsituation fungerar bra. (*dom 10*)

I hälften av domarna återfinns liknande beskrivningar av barnets upplevelser av hemförhållandena och barnets känslor i utsatta situationer. Barnet blir i dessa domar synligt och ges ett indirekt deltagande genom att få sina berättelser och upplevelser återberättade. Synen på delaktighet som framträder är i huvudsak som en processuell rättighet (Dieci, 2017, s. 21), där barnets röst har ett värde för att uppnå ett beslut som bäst gagnar barnet. Barnet blir en källa till information om vad som skulle kunna vara till barnets bästa. Barnets faktiska deltagande har inte en framträdande roll och inte rätt till delaktighet som en substantiell rättighet, dvs. där barnets vilja har ett genomslag (Dieci, 2017, s. 5).

I materialet ges barnets berättelse och erfarenheter en central plats i förvaltningsrättens resonemang, men då framförda av andra aktörer, de vuxna och i synnerhet de professionella runt barnet. I sju av tio domar (3, 4, 5, 6, 8, 9, 10) beskriver förvaltningsrätten barnets berättelser och erfarenheter framförda av de professionella aktörerna. Ett typexempel ges här från *dom 3*.

Både [barn 1] och [barn 2] har berättat att de utsatts för fysisk och psykisk misshandel. [Barnet 1]har berättat att hon har misshandlats både av [vårdnadshavare] och bröderna och att hon har blivit slagen så länge hon kan minnas. [...] [Barn 1] och [barn 2] har även berättat om psykisk misshandel som består bl.a. består av hot om våld om att skickas till [vårdnadshavare 2] i Kurdistan. (*dom 3*)

Berättelserna beskrivs ofta av förvaltningsrätten som trovärdiga, detaljerade och konkreta. Ett typexempel på detta illustreras genom ett citat från *dom 4*.

[Barnen] har lämnat mycket detaljerade och trovärdiga berättelser och visat mycket känslor när de berättat. De har berättat både för skolsköterskan, polisen samt socialtjänsten. Deras

berättelser styrks av det jourhemsmodern berättat om hur [barnen] betett sig under tiden de bott hos henne, samt av socialsekreterarnas redogörelser för samtalen med [barnen] där [barn 1] och [barn 2] varit mycket trovärdiga. (*dom 4*)

Ytterligare ett exempel återfinns i *dom 2*.

Med hänvisning till att barnet lämnat detaljerade och, alltsedan placeringen i maj 2012, oförändrade uppgifter till polisen, socialtjänsten och sitt offentliga biträde, anser förvaltningsrätten att barnets trovärdighet är så hög att det får anses klarlagt att barnet har utsatts för såväl fysisk som psykisk misshandel och otillbörligt utnyttjande och att det, till följd därav, finns en påtaglig risk för att barnets hälsa och utveckling skadas. (*dom 2*)

I *dom 5* som ges aktörerna socialtjänsten, kuratorn, polisen och det offentliga biträdet utrymme i förvaltningsrättens bedömning. Citatet visar ett typiskt sätt att framföra barnets berättelse.

Av utredningen i målet framgår att [barnet] i flera olika sammanhang; till socialtjänsten, till kuratorn på Karolinska sjukhuset, till polisen samt till sitt offentliga biträde har berättat att [vårdnadshavaren] har utsatt [barnet] för fysisk och psykisk misshandel samt övergrepp. [Barnet] har i utredningen gett konkreta exempel på situationer där det har förekommit övergrepp, hotelser eller våld. [Barnet] har även tydligt gett uttryck för att [barnet] inte vill flytta hem igen och att [barnet] är rädd för vad som kan hända om [barnet] skulle komma hem igen. (*dom 5*)

I domarna ges barnets erfarenheter en tydlig plats men framförda utifrån ett vuxenperspektiv. Talet om barnets trovärdiga berättelser är framträdande tendenser vilket förstärker barnet som subjekt i domarna. Men då förvaltningsrätten enbart hänvisar till de vuxna aktörerna blir barnet detta till trots fortfarande underordnad som en deltagare. Barnets uttryckta åsikter och vilja, antingen direkt uttryckta till förvaltningsrätten eller via representant, utgör snarare undantag än regel när förvaltningsrättens resonemang studeras. Som en substantiell rättighet innebär delaktighet ett uttryck för människans självbestämmande. En människas vilja ska därmed få stort genomslag i beslut som rör henne (Dieci, 2017, s. 5). Delaktighet som processuell rättighet fastslår hur den kan användas som medel för att uppnå andra rättigheter (Dieci, 2017, s. 21). Värdet i delaktigheten ligger då i att bli en respekterad deltagare i beslutsprocessen (Archard, 2004, s. 66). I två av domarna där barnets uttryckta vilja framgår av förvaltningsrättens bedömning av barnets bästa finns tendenser till att förstå rätt till deltagande som en processuell rättighet, där de i någon mån respekteras som personer med en egen åsikt. Barnets synpunkt och vilja respekteras och tillskrivs ett värde i bedömningen men får ändå inte ett substantiellt genomslag. I resterande domar får barnets erfarenheter en central roll men framförd av de vuxna, vilket utmanar idén och den faktiska tillämpningen av rätt till delaktighet då den varken betraktas som en substantiell eller processuell rättighet i någon större utsträckning.

Barnets rätt till deltagande är en fundamentalt för att barnet ska bli ett rättighetssubjekt. Enligt Dieci är principen om delaktighet en förutsättning för att barnet ska bemötas som en person med åsikter, det vill säga få sin autonomi bekräftad (Dieci, 2017, s. 5). Barnets bästa ska förstås som en protektionistisk princip som kräver att barnet betraktas som en egen person med åsikter för att tillämpningen ska få full effekt (Dieci 2017; Archard 2006). Den syn på barns rättigheter som manifesteras genom att inte involvera barnets representant för att stärka barnets röst, i kombination med att barnet som deltagare har en underordnad roll i förvaltningsrättens tal, tyder på en avsaknad av barnrättsdiskurs i materialet då barnet som deltagare blir osynlig.

4.4. LVU-domar mellan 2020–2022

4.4.1. Barnets bästa och rätt till utveckling i ömsesidigt beroende – Barnets behov och närståendes destruktiva beteende.

I de tio domarna som meddelats mellan 2020–2022 återfinns inga explicita resonemang om vad barnets bästa innebär eller hur bedömningen genomförs av förvaltningsrätten. Barnets bästa är likväl i dessa domar tätt sammankopplat med barnets rätt till utveckling.

Förvaltningsrättens resonemang i domskäl och bedömning är även i dessa tio domar (11–20) generellt uppbyggda utifrån en genomgång av olika destruktiva beteenden – *fysiskt och psykisk misshandel, brister i omsorgen och annat förhållande i hemmet* – och hur dessa sammantaget riskerar att skada barnets hälsa och utveckling. För att förstå förvaltningsrättens förståelse av principen barnets bästa får resonemang om barnets utveckling följas, och deras ömsesidiga beroende blir framträdande men då implicit eftersom förvaltningsrätten inte direkt hänvisar till bankonventionens styrande principer.

Generellt består domarna av relativt utförliga beskrivningar av hur barnet påverkas av de närståendes destruktiva beteende, hur barnets behov inte tillgodoses och därmed påverkar barnets utveckling och strider mot barnets bästa. Vilken typ av utveckling som menas framträder på ett relativt detaljrikt vis. Beskrivningar av hur olika områden av barnets liv påverkas förekommer frekvent i de studerade domarna. Förståelsen av rätt till utveckling som innehållande flera aspekter i livet (Leviner et al., 2020, s. 95) blir framträdande i *dom 12* och är representativ för tendenser som återfinns generellt i materialet.

Med beaktande av det som kommit fram i utredningen i målet bedömer förvaltningsrätten vidare att det föreligger en påtaglig risk för [barnets] hälsa och utveckling skadas till följd av bristerna i omsorgen. [Barnet] har vuxit upp under svåra psykosociala stressfaktorer och visar tydliga symtom på att [barnet] upplevt skrämmande händelser under barndomen, vilka [barnet] undviker att prata om. De pågående konflikterna i hemmet framstår som mycket normaliserade för [barnet]. [Barnet] är stresskänslig, har svårt att koncentrera sig, får aggressionsutbrott och har sömnsvårigheter. [Barnet] har svårt att anpassa sig i sociala sammanhang och känna tillit. (*dom 12*)

Förvaltningsrätten resonerar i citatet ovan (*dom 2*) om hur våldet och hemförhållandet har påverkat barnet på olika områden i livet, att barnet blir undvikande, att barnet har normaliserat våldet, att barnet är stresskänslig, har koncentrationssvårigheter, får aggressionsutbrott, sömnsvårigheter och svårigheter i relationer. Dessa hänförs sedan till att utgöra en påtaglig risk att skada barnets utveckling och kopplas samman med vad som hotar barnets bästa. I *dom 13* resonerar förvaltningsrätten hur barnets självbild påverkas negativt av psykiskt våld och hur våldet därmed riskerar att skada barnets utveckling.

När det kommer till bedömningen av om det har förekommit psykisk misshandel anser förvaltningsrätten att de negativa kommentarer som [barnet] har uppgett att hon får höra av sina föräldrar och sin storasyster får anses vara av sådant slag att de utgör systematiska kränkningar och nedvärderingar. Vidare bedömer förvaltningsrätten att [vårdnadshavare 1] och [vårdnadshavare 2:s] förhållningssätt till [barnet], bl.a. genom att uttrycka att [barnet] överdriver och ljuger, är nedvärderande och hindrar utvecklingen av en positiv självbild hos [barnet]. Sammantaget anser förvaltningsrätten att [barnet] har utsatts för fysisk och psykisk misshandel på ett sådant sätt att det finns en påtaglig risk att [barnets] hälsa och utveckling skadas. Enligt förvaltningsrättens bedömning vittnar [barnets] psykiska mående om att [barnet] redan har tagit skada av misshandeln. (*dom 13*)

Även i domarna efter inkorporering av barnkonventionen går det att utläsa att förvaltningsrätten, lägger vikt vid beteenden och problematik inom familjen som är skadliga för barnets utveckling och som strider mot barnets bästa eller som på annat sätt inte tillgodoser barnets behov. *Fysisk och psykisk misshandel* är det som i stor utsträckning anges som skadligt för barnets utveckling och som förhindrar uppfyllandet av barnets bästa. Detta framkommer i sex av de studerade domarna (*13, 14, 15, 17, 18, 19*). Andra skadliga beteenden som omnämns är *brister i omsorgen*. De omsorgsbrister som tas upp mest frekvent i domarna är att uppleva föräldrarnas våld mot varandra (*dom 1, 2, 4, 19*), att vårdnadshavaren sätter sina egna eller andras behov framför barnets (*dom 1 och 2*), att frånhålla barnet vård och behandling vid diagnos och sjukdom (*dom 2 och 20*), att inte skydda barnet från våld i nära relation (*dom 2, 18, 19*), brist på trygg hemmiljö (*dom 18, 19, 20*), samt riskbruk/missbruk hos föräldern (*dom 18 och 20*). Ett exempel kan ges från *dom 11* där rätten lägger vikt vid att barnet upplever föräldrarnas våld, vilket anses äventyra barnets behov av en trygg hemmiljö som då strider mot barnets bästa.

Omständigheterna i målet talar dock för att [partnern] utövar kontroll över [vårdnadshavaren] och att det i slutändan är [partners] vilja som får företräde framför [barnets] bästa. [Vårdnadshavarens] och [partners] relation har såvitt framkommer fått till följd att [barnets] behov numera är nedprioriterade. [Barnet] upplever dessutom hemmiljön som otrygg på grund av [partners] utåtagerande beteende (...). På grund av dessa omsorgsbrister, och med särskilt beaktande av [barnets] särskilda behov, finns en påtaglig risk att [barnets] hälsa och utveckling kan komma att skadas om [barnet] inte bereds vård. Det föreligger därmed ett vårdbehov enligt 1 och 2 §§ LVU. (*dom 11*)

Ytterligare exempel från *dom 13* kan illustrera hur förvaltningsrätten formulerar *brister i omsorgen* i form av att vårdnadshavaren inte skyddar barnet från våld.

Vidare finner förvaltningsrätten att det även utgör en omsorgsbrist att [barnet] inte får skydd från fysisk och psykisk misshandel från sin [vårdnadshavare] och syster. Att [vårdnadshavare 1] och [vårdnadshavare 2] nekar att hon har utsatts för misshandel och kränkande behandling, och inte visar någon förmåga eller vilja till att förstå eller reflektera över [barnets] uppgifter, utgör också en brist eftersom de förnekar [barnets] känslor och inte möter [barnet] i hennes upplevelse av händelserna. (*dom 13*)

Med hjälp av Nussbaums förmågemodell går det att begreppsliggöra förvaltningsrättens syn på principen barns rätt till utveckling. Nussbaums förmågemodell bygger på idén att staten har ett grundläggande ansvar att utveckla barns medfödda kapaciteter till självbestämmande. Enligt Nussbaum har alla rätt till en uppsättning förmågor upp till en så kallad "tröskelnivå" och fråntas man dessa kränks mänsklig värdighet. Det går att analysera förvaltningsrättens förståelse av principen rätt till utveckling tillsammans med barnets bästa, som ett sätt att stärka tröskelnivån av förmågor, som är en förutsättning för att utvecklas som människa och få sitt människovärde bekräftat av samhället. När föräldrarna inte kan skydda barnens förmågor och därmed deras moraliska utveckling mot ökat självbestämmande, ska samhället träda in, skydda förmågor och säkerställa tröskelnivån (Nussbaum, et al., 2012, s. 577). De huvudsakliga tendenserna i förvaltningsrättens domar är att synen på barns rättigheter har en tonvikt på att skydda barn utifrån sin sårbara position, för att på sikt kunna möjliggöra deras utveckling mot självbestämmande individer.

De behov som är mest framträdande och som i störst utsträckning anses behöva skyddas från de närståendes destruktiva beteenden är; särskilda behov på grund av diagnos och sjukdom (*dom 11 och 14*), trygghet och säkerhet (*dom 12, 13, 16, 19*) och känslomässigt stöd (*dom 12, 13, 19, 20*). Exempel på från hur förvaltningsrätten resonerar utifrån barnets behov av känslomässigt stöd samt trygghet och säkerhet, ges här nedan från två domar (*dom 13 och 19*) som är typiska för rättens resonemang.

Sammantaget anser domstolen att vad som framkommit i målet visar att [vårdnadshavare 1] och [vårdnadshavare 2] inte har förmått tillgodose [barnets] behov av trygghet och känslomässig närvaro. Förvaltningsrätten bedömer även, mot bakgrund av föräldrarnas inställning till [barnets] mående, att det finns risk att [barnet] inte får den vård [barnet] är i behov av. (*dom 13*)

Det har också kommit fram att vårdnadshavarna inte tror att [barnet] har utsatts för våld och sexuella övergrepp av familjemedlemmen och att de inte möter [barnet] i hennes upplevelser av sexuella övergrepp och våld. Mot denna bakgrund finner förvaltningsrätten att vårdnadshavarna inte tillgodoser [barnets] känslomässiga behov av trygghet och säkerhet. Även om föräldrarna vidgår att [barnet] mår dåligt synes de inte till fullo ha förstått dotterns problematik och det stöd och den hjälp som hon är i behov av. Sammanfattningsvis anser förvaltningsrätten att båda vårdnadshavarna brister i omsorgen om [barnet]. (*dom 19*)

Förståelsen av Barnets bästa och rätt till utveckling som framträder även i dessa domar är relaterat till att skydda barnets behov. Det implicita uttrycket och talet som genomsyrar domarna är hur barns rättigheter korrelerar med barnets behov och intressen (Maccormick, 1976, s. 306).

4.4.1.1. Ett objektiva perspektiv – Barnets behov utifrån ett vuxenperspektiv

Förståelsen av barnets bästa och rätt till utveckling som kan urskiljas i förvaltningsrättens domar, är som sagt att skydda barnets behov från de vuxnas destruktiva beteende och makt. Vad som också framkommer är att när förvaltningsrätten ska bedöma barnets bästa och om det föreligger skäl för omhändertagande så hänvisar de till andra aktörers uppgifter om barnet i samtliga domar. Ett utdrag från *dom 16* får illustrera ett typexempel för förvaltningsrättens framläggning när de hänvisar till socialnämndens utredning, vilket är dominerande mönster i även materialet efter att barnkonventionen blivit lag. Understrykningar har gjorts för att visa på hur framträdande socialnämndens utredningar är i bedömningarna.

Av utredningen i målet framgår att [vårdnadshavare 1] och [vårdnadshavare 2] sedan många år tillbaka har en djupgående konflikt som de inte har förmått att hålla [barnet] utanför.[...]Av utredningen i målet framgår även att vårdnadshavarnas bristande samarbetsförmåga riskerar att skapa en upptrappning av [barnets] symtom på psykisk ohälsa. Förvaltningsrätten anser därför att utredningen i målet ger stöd för att vårdnadshavarna brister i omsorgen om [barnet] och att det på grund av dessa omsorgsbrister finns en påtaglig risk för att [barnets] hälsa och utveckling skadas. Det föreligger därmed ett vårdbehov. (*dom 16*)

Citatet ovan visar ett vanligt förekommande sätt att resonera, förvaltningsrätten hänvisar till uppgifter från socialnämndens utredning, men utan att barnets egna uttryckta synpunkter vägs in i bilden. Förvaltningsrätten talar om barnet utifrån ett vuxenperspektiv som i huvudsak utgörs av experter eller de professionella. Så som Eekelaar (1994, s. 47–48) uttrycker det så behöver ett objektiva och ett subjektiva perspektiv kombineras för att en bedömning av barnets bästa ska vara adekvat. Barnets bästa tillämpas i de studerade domarna genom att ge stort

utrymme åt det objektiva perspektivet, dvs. vad experterna, dvs. socialtjänsten, bedömer vara barnets bästa. Liksom Archard(2006, s. 64)och Dieci framhåller är barnets bästa en princip som avser att skydda behov, men för att det ska kunna uppfyllas på ett fullständigt vis behöver barnets uppfattning och vilja också genomsyra bedömningen, det vill säga barnets rätt till delaktighet behöver efterlevas i praktiken (Dieci, år, s. 5).

4.4.2. Rätt till delaktighet

För att kunna urskilja förvaltningsrättens tolkning av principen barnets bästa behöver vi därför, återigen, följa förvaltningsrättens resonemang om principen rätt till delaktighet. Vilken syn återfinns avseende barnets delaktighet och hur vägs den mot barnets påtalade behov och intressen i dessa domar. Principen rätt till delaktighet kan i huvudsak urskiljas implicit i förvaltningsrättens bedömning med hjälp av diskursmetoden och det teoretiska ramverket. I hälften av domarna är barnen minst 15 år, vilket innebär att de är processbehöriga och har talerätt, det vill säga har laglig rätt att delta vid den muntliga förhandlingen utan ställföreträdare.

4.4.2.1. Inget framträdande tal om delaktighet och barnets uttryckta vilja

I tre av domarna (14, 18, 19) framkommer barnets vilja i bedömningen. I *dom 18* tar förvaltningsrätten upp att barnen inte vill bo med sin vårdnadshavare på grund av utsatthet för våld.

[Barn 1] och [barn 2] har därför bott i ett hem där våld har förekommit och det är bl.a. baserat på [barn 1:s] uppgifter tydligt att han har tagit skada av att bevittna våld mellan föräldrarna då han i nuläget inte vill bo med eller ha någon kontakt med [vårdnadshavaren] på grund av våldet. (*dom 18*)

Dom 14 rör ett barn, 16 år, som medger beslut om omhändertagande och barnets uttryckta vilja framgår i förvaltningsrättens bedömning.

[Barnet] har under nämndens utredning och vid den muntliga förhandlingen framfört att [barnet] mår dåligt över detta. [...] [Barnet] har uppgett att hennes [vårdnadshavare] skriker på henne och att hon inte vill bo med sin [vårdnadshavare] eftersom hon är rädd för honom. (*dom 14*)

I *dom 19* bestrider barnet beslut om omhändertagande. Barnets synpunkter och vilja ges plats i förvaltningsrättens bedömning och den ligger inte i linje med förvaltningsrättens bedömning.

Under den muntliga förhandlingen hördes [barnet] och [barnet] uppgav då att inget av det som [barnet] tidigare sagt stämmer. [Barnet] har blivit påverkad av skolans psykolog och [barnet] har sagt saker som inte stämmer för att [barnet] mått dåligt. [Barnet] trodde att [barnet] skulle få mer frihet och ett eget rum. Enligt [barnet] står det också saker i utredningen som [barnet] inte har sagt. [Barnet] älskar sin familj mer än allt annat och [barnet] vill bara komma hem igen. (*dom 19*)

Exemplen ovan visar hur förvaltningsrätten lyfter fram barnets synpunkter i sin bedömning och barnets delaktighet ges utrymme oberoende om barnets åsikt går i linje med förvaltningsrättens eller ej. Förståelse går att härleda till Archards syn på ett barns rätt till delaktighet som en processuell rättighet, där barnets åsikt i alla lägen ska respekteras oavsett om den får avgöra beslutet eller ej (Archard, 2004, s. 66). I resterande åtta domar återfinns inga resonemang om barnets uttryckta vilja.

I tre domar (*12, 14, 19*) går det att utläsa av förvaltningsrättens bedömning att barnet har deltagit under den muntliga förhandlingen. I dessa domar hänvisar förvaltningsrätten direkt till den ungas synpunkter och vilja som kommunicerats direkt med förvaltningsrätten. I ovanstående citat *dom 19* framgår att barnet hördes under den muntliga förhandlingen. Även i citaten nedan framgår i bedömningen att barnet har deltagit i den muntliga förhandlingen.

Det är utrett att [barnet] under flera års tid bevittnat och hamnat emellan föräldrarnas konflikter. [Barnet] har under nämndens utredning och vid den muntliga förhandlingen framfört att [barnet] mår dåligt över detta. (*dom 14*)

[Barnet] har genomgående under utredningstiden motsatt sig en placering utanför hemmet och har även under den muntliga förhandlingen tydligt gett uttryck för detta. (*dom 12*)

I resterande sju domar mellan 2020 och 2022 går det inte att utläsa av förvaltningsrättens resonemang att barnet har deltagit fysiskt vid förhandlingen eller haft en direktkommunikation med förvaltningsrätten.

4.4.2.2. Delaktighet och ålder - avsaknad av resonemang om ålder och utökad autonomi

Det går inte att urskilja någon skillnad i resonemang om mognad i relation till delaktighet, i de domar där barnet är under 15 år och de över 15 år. Det framkommer inget framträdande tal eller prövningar om barnet kan delta enligt skaderekvisitet. Enbart i en dom resonerar förvaltningsrätten utifrån att barnet hindras från att delta vid den muntliga förhandlingen pga. psykiskt dåligt skick. Citat från *dom 15* visar hur förvaltningsrätten framför skäl till att barnet inte kan delta.

Förvaltningsrätten konstaterar att [barnet] i nuläget är i ett psykiskt dåligt skick och därav inte har kunnat medverka vid den muntliga förhandlingen. [Barnet] har inte heller kunnat avge någon inställning. (*dom 15*)

I citatet resonerar förvaltningsrätten transparent utifrån vad som begränsar barnets delaktighet. I resterande nio domar framkommer inte resonemang om varför barnet inte deltar vid den muntliga förhandlingen. I tre av domarna (*dom 13, 17, 18*) talar förvaltningsrätten om barnets ålder i relation till barnets rätt till delaktighet. Resonemangen fokuserar då på att avgöra hur stor betydelse barnets framförda uppgifter ska tillskrivas vid bedömningen. Förvaltningsrätten resonerar då i två av fallen där barnen är 12 år att ålder utgör ett skäl till att betrakta barnets uppgifter som ”tillförlitliga trots sin ringa ålder” (*dom 17*) och ”sett till deras ålder ska deras uppgifter värderas med försiktighet” (*dom 18*). Citat från *dom 13* får illustrera ett typexempel på hur rätten resonerar i dessa tre domar.

[Barnet] fyller snart 15 år och det har inte framkommit annat än att [barnet] har uppnått åldersadekvat mognad och har förståelse för innebörden och konsekvenserna av uppgifterna hon har lämnat [...]. Förvaltningsrätten anser att [barnets] uppgifter är så pass tillförlitliga att de kan läggas till grund för domstolens ställningstagande, trots att [vårdnadshavare 1] och [vårdnadshavare 2] förnekar att det förekommit våld och kränkningar i hemmet. (*dom 13*)

Resonemangen förs inte utifrån barnets rätt till autonomi och deltagande. Det görs därmed inga direkta mognadsbedömningar⁸ utan en bedömning av barnens tillförlitlighet.

4.4.2.3. Tendenser till ett subjektivt perspektiv – framträdande tal om barnets upplevelser, känslor och berättelser

I nio av tio domar (*11, 13-20*) återfinns resonemang om barnets känslor och upplevelser i förvaltningsrättens bedömningar. Barnets känslor beskrivs ingående i några domar. *Dom 11* rör en 17-åring som vittnar om våldsutsatthet från vårdnadshavarens partner. Förvaltningsrätten resonerar om vikten av att beakta barnets egen upplevelse.

Vidare är det, oaktat om det har förekommit något våld, viktigt att [barnet] blir bemött och bekräftad i sina negativa känslor gentemot [vårdnadshavarens partner] och det han upplever som negativa händelser i sin hemmiljö. (*dom 11*)

Citatet illustrerar ett exempel på hur förvaltningsrätten tillskriver barnets upplevelse en betydelse framför att fastställa vad som faktiskt har hänt in i detalj. Förvaltningsrätten gör här

⁸ När barnet är under 15 år kan förvaltningsrätten göra mognadsbedömningar för att bedöma på vilket sätt barnet kan delta (SOU:1997:116)

gällande att det kontextuella perspektivet och det subjektiva momentet (se Eekelaar, 1994, s. 47–48), det vill säga hur barnet har uppfattat och känt i en situation, är väsentligt.

I *dom 13*, som rör ett barn på 15 år, beskriver förvaltningsrätten ingående barnets känslor, tankar och önskningar inför sin hemsituation:

[Barnet] blir ledsen när föräldrarna inte tar [barnet] på allvar, skuldbelägger [barnet] och inte skyddar [barnet] från systemens angrepp. Ingen av föräldrarna förstår eller visar vilja att förstå [barnet]. [Barnet] mår psykisk mycket dåligt. [Barnet] önskar att föräldrarna kunde fråga hur [barnet] mår och vad de kan göra för att [barnet] ska må bättre. [Barnet] trodde familjen skulle vilja agera annorlunda efter att [barnet] hade varit på akutmottagningen, men ingen talade med [barnet] när [barnet] kom hem. [Barnet] drar sig undan och tillbringar mycket tid med vänner för att undvika att vara hemma. (*dom 13*)

I *dom 13* förekommer utförliga beskrivningar om barnets mående, önskningar och strategier för att skydda sig mot våldet. Barnet framträder som en egen person med känslor, tankar och en vilja. Ytterligare ett exempel från *dom 4* får illustrerar hur förvaltningsrätten talar om barnets uttryckta vilja. Barnet är i detta mål 15 år och utsatt för våld av den ena vårdnadshavaren:

[Barnet] har uppgett att [barnets] [vårdnadshavare] skriker på [barnet] och att [barnet] inte vill bo med sin [vårdnadshavare] eftersom [barnet] är rädd för [vårdnadshavaren]. (*dom 4*)

Förvaltningsrätten beskriver barnets uttryckta upplevelse och vilja som kommunicerats direkt till förvaltningsrätten. Det illustrerar även här hur barnet blir en person med egna känslor och åsikter och framträder som ett subjekt i en bemärkelse. Det återfinns ett tal om barnets känslor och upplevelser vilket tyder på tendenser att se barnet som ett rättighetssubjekt.

I åtta av tio domar (*11* och *13–19*) ges barnets berättelse/erfarenheter av utsattheten en central roll i förvaltningsrättens bedömning, men då framförd av andra aktörer. Återkommande beskrivningar i domarna är att barnets berättelser är trovärdiga och detaljerade. En av de domar där förvaltningsrätten utförligt beskriver barnets erfarenheter av våld är *dom 15*.

Förvaltningsrätten anser emellertid att [barnet] under utredningen har lämnat detaljerade uppgifter om omständigheterna runt och omfattningen av den fysiska och psykiska misshandeln [barnet] utsatts för av föräldrarna. [Barnet] har angett tidpunkten för våldet, hur våldet har utövats och hur den kontrollen [barnet] har utsatts för sett ut. Kontrollen har inneburit att [barnet] inte tillåts ha någon pojkvän, att [barnet] inte är fri att bestämma om sitt umgänge på fritiden samt att det planeras för ett äktenskap mellan [barnet] och en kusin i Kurdistan. Det framgår även av utredningen att [barnet] har beskrivit att [vårdnadshavaren] är rädd för att någon ska få veta att [barnet] har en pojkvän för att [vårdnadshavarens] heder kan förstöras och att [vårdnadshavaren] uttryckt att [vårdnadshavaren] inte bryr sig om ifall polisen blir inblandad samt att [vårdnadshavaren] kan göra vad [vårdnadshavaren] vill med [barnet] och sitta i fängelse om det behövs. (*dom 15*)

Förvaltningsrätten ger ingående beskrivningar av barnets hemförhållanden och utsatthet för våld. Förvaltningsrätten talar återkommande om barnets berättelser som trovärdiga, detaljerade och konkreta. Barnets berättelser blir på så vis synliggjorda i domarna. Men förvaltningsrättens direkta kommunikation med barnet och barnets uttryckta vilja återfinns i princip inte alls inte i bedömningarna. Barnet blir på så vis en indirekt deltagare. Det går att förstå förvaltningsrättens förståelse av rätt till delaktighet som att det är en processuell rättighet där delaktighet inte nödvändigtvis innebär att förhöra sig om barnets uttryckta vilja, utan att dess främsta syfte är att tillgodose barnets behov och uppnå andra rättigheter, så som rätten att skyddas från all form av våld, våld, rätt till social trygghet, rätt till fritid med flera.

4.4.2.4. Barnets representant förmedlar inte barnets vilja och åsikt

I hälften av domarna (*dom 11, 12, 13, 18, 19*) framkommer barnets berättelse via barnets representant. Det som framgår i bedömningen är ställföreträdaren/offentliga biträdets synpunkter eller uppgifter som barnet lämnat till representanten. Exempel som visar hur en vanligt förekommande framställning ser ut illustreras här av citat från *dom 4*.

Förvaltningsrätten konstaterar att [barnet] har lämnat uppgifter om sexuella övergrepp av familjemedlemmen samt upplevelser om våld i hemmet och kränkning av pappan [...] till sin ställföreträdare. [Barnet] har uppgett till ställföreträdaren att [barnet] förstod att det skulle anmälas när [barnet] pratade med skolpersonal men att [barnet] samtidigt känner att det är väldigt jobbigt att så har skett. (*dom 19*)

Ställföreträdaren blir här en röst för att lyfta barnets erfarenheter av sexuella övergrepp, våld och kränkningar, i förvaltningsrättens bedömning. Ytterligare ett exempel som illustrerar hur förvaltningsrätten förhåller sig till ställföreträdaren i sina bedömningar är att representanten ges en roll i förvaltningsrättens bedömning som sakkunnig om barnets hemförhållande men utan att framföra barnets synpunkt. Detta kan även illustreras av ett citat från *dom 18*.

Ställföreträdaren, som har talat med [barnet] personligen, målar upp en bild av att [barnet] förmodligen har spelat både dagar och nätter och att [vårdnadshavaren] inte har satt upp några gränser för spelandet. Även detta är en omsorgsbrist då det mycket omfattande spelandet, särskilt när det sker på bekostnad av [barnets] skolgång, riskerar att allvarligt skada [barnets] hälsa och utveckling. (*dom 18*)

Enbart i en av de studerade domarna framför ställföreträdarens barnets synpunkt, åsikt eller vilja.

I sammanhanget kan även noteras att [barnet] till nämnden och sitt offentliga biträde/sin ställföreträdare har uppgett att [barnet] för tillfället vill vara placerad i det aktuella jourhemmet. (dom 13)

Delaktighet som en substantiell rättighet kan sägas lägga en större vikt vid att barnets vilja också ska styra beslutet som berör barnet (Dieci, 2017, s. 5). Barnets berättelser och barnets upplevelser står i centrum i domarna och det går att skönja barnet som ett subjekt. Men barnets behov, upplevelser och berättelser är framförda utifrån ett vuxenperspektiv och förvaltningsrätten talar i stor utsträckning *om* barnet och inte *med* barnet. Barnets bästa och rätt till utveckling förstås som protektionistiska principer, där barnets behov ska skyddas från de närståendes destruktiva beteende. Barnets uttryckta vilja och talet om barnet som deltagare är underordnat talet om barnets bästa och rätt till utveckling, vilket leder till att domarna mellan 2020–2022, som studerats, påvisar paternalistiska tendenser.

4.5. Jämförande analys – Tendenser till barnrättsdiskurs före och efter att barnkonventionen blivit svensk lag

Ett barnrättsperspektiv, tillsammans med antidiskrimineringsprincipen (som ska säkerställa att tillämpningen görs utan diskriminering), utgörs av principerna barnets bästa, barnets rätt till utveckling och barnets rätt till delaktighet. För att ett barnperspektiv ska komma till stånd behöver därför samtliga principer beaktas och tillämpas, inte minst när samhället omhändertar barn. När förvaltningsrätten ska ta beslut om att tvångsomhänderta ett barn aktiveras den potentiella konflikten mellan barnets skydd, rätt till utveckling och barnets rätt till delaktighet, då dessa står för dels barnets sårbara position i samhället och barnet som en individ med vilja och åsikter. Barnets bästa ska vara avgörande i dessa beslut och barnets utveckling ska skyddas och utgör en av rekvisiten i lagen. Barnets rätt till delaktighet fastställs också enligt 36§, LVU (SFS 1990:52). Barnkonventionen är från och med 2020 också gällande rätt och dess styrande principer ska därav tillämpas i förvaltningsrätten utifrån folkrättsliga tolkningar.

4.5.1. Avsaknad av explicita resonemang och bedömningar

Explicita resonemang om barnets bästa, rätt till utveckling och rätt till delaktighet har inte återfunnits i någon stor utsträckning i domarna före eller efter barnkonventionen blivit lag. I enbart en dom från 2014 (*dom 6*) definieras hur bedömningen av barnets bästa ska gå till enligt förvaltningsrätten. Bedömningen ska göras utifrån föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov. Rätt till delaktighet återfinns också enbart explicit i en dom utfärdad innan barnkonventionen blivit lag (*dom 8*) och uttrycks då genom att förvaltningsrätten framför att den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad och att barnets berättelse ska väga tungt i utredningen liksom barnets subjektiva upplevelse av hemförhållandena. I resterande domar förs enbart implicita resonemang om hur barnperspektivet tillämpas, där barnets bästa och barnets rätt till utveckling framställs i ömsesidigt beroende och överordnas principen om barnets rätt till delaktighet.

4.5.2. Protektionistisk syn på barnrätt och paternalistiska tendenser

I en jämförande analys av det implicita talet om barn som rättighetssubjekt går det att urskilja tydliga tendenser till att se barnet som sårbart och där barnrätt i huvudsak handlar om att vuxna ska skydda barns behov och förhindra en skadlig utveckling för barnen. Barnets bästa och rätt till utveckling förstås som ett ömsesidigt beroende och kan begreppsliggöras som protektionistiska principer. När barnet som deltagare eller barnets åsikter och vilja är ett underordnat tal i bedömningarna framträder även paternalistiska tendenser i domarna både före och efter barnkonventionen blivit lag. Det generella perspektivet på barns behov och de objektiva kriterierna för barnets bästa (Eekelaar, 1994, s. 47–48) där förvaltningsrätten talar om barnet utifrån andras bedömningar, i stället för direkt med barnet eller via barnets representant, utgör tydliga tendenser. Dessa tendenser kan urskiljas både innan och efter barnkonventionen blivit lag i Sverige. Exempel på detta är hur förvaltningsrättens resonemang i huvudsak görs utifrån de vuxna aktörernas bedömningar av barnets behov. De vuxna, i huvudsak de professionella aktörerna, blir indirekta språkrör för barnets erfarenheter och berättelser om deras hemförhållanden. Förståelsen av vad som strider mot barnets bästa är att skydda barnets behov från de närståendes destruktiva beteende. Centrala värden som lyfts fram i förvaltningsrättens bedömningar av barnets bästa är trygghet, säkerhet, omsorg, vård

och känslomässigt stöd. Det som uppfattas strida mot barnets bästa och rätt till utveckling är i huvudsak psykiskt och fysiskt våld tillsammans med omsorgsbrister så som att inte skydda barnet från våld, utsätta barnet för föräldrarnas våld och att vara känslomässigt otillgänglig. I domarna mellan 2020–2022 återkommer även utebliven skolgång och missbruk som återkommande skäl. Singer (2017, s. 29) menar att svensk rätt generellt tenderar att falla in i förståelsen av barns rättigheter kopplat till intressen och en så kallad behovsorienterad syn på barn i kontrast till en kompetensorienterad syn, då det inte finns någon vägledning i hur dessa ska kunna sammanföras. Det blir framträdande även i analysen av LVU-domarna generellt där barns rättigheter blir centrerat till en förståelse av barnet som sårbart och där barnets som kompetent med förmågor inte framträder i lika stor utsträckning.

4.5.3. Inget framträdande tal om barnet som deltagare

I förvaltningsrättens bedömningar återfinns inget framträdande tal om barnet som deltagare. Förvaltningsrätten resonerar i föga utsträckning om barnets uttryckta synpunkter och vilja, både före och efter barnkonventionen som lag. Det går dock att urskilja vissa skillnader mellan domarna utfärdade före och efter barnkonventionen gällande följande aspekter; förvaltningsrätten talar utifrån barnets vilja i lite större utsträckning (tre av 10 domar) efter att barnkonventionen blivit svensk lag, där det också framgår att barnet deltar i den muntliga förhandlingen. I domarna före barnkonventionen som svensk lagstiftning, framkommer barnets vilja i förvaltningsrättens resonemang i två av domarna och enbart i en dom går det att urskilja att barnet har deltagit vid förhandlingen. Den dominerande tendensen är däremot att barnets vilja inte framträder i domarna, varken före eller efter barnkonventionen som lag. Utifrån en förståelse av delaktighet som ett uttryck för mänsklig autonomi och värdighet (Dieci, 2017, s. 5) bör förvaltningsrättens bedömningar inkludera beskrivningar av barnets vilja, för att barnrättsdiskurs ska framträda. Det går därmed inte att urskilja ett tal om barnet som någon som ges ett rättighetsanspråk utifrån sin uttryckta vilja. Då dessa resonemang saknas tyder det på en avsaknad av barnrättsdiskurs i domarna meddelade både före och efter att barnkonventionen blivit lag. Den förståelse av rätt till delaktighet som går att urskilja i domarna är i huvudsak kopplad till delaktighet som en processuell rättighet, där barnet ges delaktighet som medel att kunna skydda barnets behov. När barnets delaktighet tillskrivs betydelse implicit, tex. genom att beskriva barnets uttryckta känslor och våldsberättelser,

behandlas den som viktig information för att kunna fastställa barnets bästa och skydda barnet från våld, kontroll och andra missförhållanden.

4.5.4. Talet om barnets trovärdiga berättelse är framträdande i domarna

I samtliga studerade tjugo domar ges barnets berättelser en central roll i förvaltningsrättens bedömningar men då framförda utifrån vuxna aktörernas perspektiv. Talet om barnet tenderar att bli *om* barnet och inte *med* barnet. Det intresseteoretiska perspektivet på rättigheter fastställer hur en rättighet ska korrelera med behov och intressen i stället för utifrån ett viljeanspråk (Maccormick, 1976, s. 306). Att förvaltningsrättens bedömningar generellt saknar barnets synpunkter och vilja resulterar i en syn på rättigheter som i huvudsak finns till för att skydda barnet. Den mest dominerande synen på barnets rättigheter som går att urskilja i analysen av domarna är därmed en protektionistisk syn som får paternalistiska tendenser då den utesluter barnets åsikter och vilja.

4.5.5. Ökad synlighet av barnets representant efter att barnkonventionen blivit lag

Ställföreträdare och offentliga biträdens har den lagstadgade rollen att företräda barnet. Uttalanden från barnets representant är däremot inte framträdande i förvaltningsrättens bedömningar. Det går att urskilja viss skillnad efter att barnkonventionen blivit svensk lag, då förvaltningsrätten hänvisar mer frekvent till ställföreträdaren i sina bedömningar (i 5 av tio domar). Ställföreträdaren för dock enbart fram barnets uttryckta vilja i en av domarna som utfärdats efter att barnkonventionen blivit lag. Den syn på delaktighet som blir framträdande är som en processuell rättighet, där barnet ska bli en respekterad deltagare och där delaktighetens syfte är att uppnå andra rättigheter, som i huvudsak handlar om rätten att skyddas från våld, rätt till social trygghet, rätt till fritid, rätt till hälsa och utbildning. Synen på delaktighet som en substantiell rättighet har inget genomslag i förvaltningsrättens bedömningar, varken före eller efter barnkonventionen som svensk lag.

4.5.6. Frånvarande tal om relationen mellan mognad och delaktighet

I domarna är majoriteten över 15 år och är därmed processbehöriga och har talerätt i domstolen, dvs. barnet får delta i den muntliga förhandlingen. I de domar där barnen är under

15 år kan barnet höras direkt i domstol men det ska då göras en bedömning, utifrån skaderekvisit, om barnet kan ta skada av att delta. Inte i någon av domarna framgår att förvaltningsrätten har bedömt om barnet kan skadas av att höras i förvaltningsrätten. Talet om barnets mognad framgår i lite större utsträckning i domarna mellan 2020–2022, men då för att bedöma om barnets uppgifter är tillförlitliga. Det framkommer inget explicit tal om barnets autonomi och mognad i relation till deltagande vid den muntliga förhandlingen. Frånvaron av dessa bedömningar bekräftas av tidigare forskning. Mattsson (2001, s. 52) menar att det inte i någon av domarna som hon studerat har skett någon prövning utifrån risken för skada. Min studie är begränsad till en analys av förvaltningsrättens bedömning och kan på så vis inte dra allt för stora slutsatser. Det framkommer dock ytterst få explicita resonemang om barnets deltagande i domarna och barnets uttryckta vilja är inte framträdande.

Rätt till delaktighet ska enligt barnrättskommittén ges barn som kan formulera sin åsikt. Barnets ålder och mognad ska i ett sådant fall därmed beaktas (art. 12.1). Principen utgör en del av fundamentet för att erkänna barnet som ett rättighetssubjekt. För att möjliggöra för barnet att få delta krävs en bedömning av barnets förmåga att forma sin åsikt. I domarna före barnkonventionen blivit lag återfinns resonemang om barnets ålder i en av domarna (*dom 8*). Barnet har i denna dom dessutom uppnått den åldern (17 år) där barnet har rätt att delta vid domstolen och ska rimligen delta i hög utsträckning. I domarna efter barnkonventionen blivit lag återfinns resonemang om barnets ålder i tre av domarna. Förvaltningsrätten resonerar då i samtliga fall att ålder utgör ett skäl till att betrakta barnets uppgifter som tillförlitliga men det görs få mognadsbedömningar i förhållande till barnets rätt att få uttrycka sin vilja och åsikt (Johnstone, 2021, s. 284). Eekelaars begrepp *dynamic self-determinism*, eller dynamiskt självbestämmande, innebär att barnets utrymme till självbestämmande behöver utökas med åldern och att beslut om barnets bästa behöver omprövas i och med att förmågan till självbestämmande förändras med tiden. Barnet måste genom sina egna önskemål få styra vilka intressen som ska tillgodoses. Syftet med dynamiskt självbestämmande är att barnet med maximala möjligheter får forma och eftersträva livsmål som så nära som möjligt återspeglar ett självständigt val (Eekelaar, 1994, s. 53). När förvaltningsrättens inte talar om barnets ålder i relation till barnets åsikt och mognadsbedömningar, uteblir barnet som en deltagare och barnets rätt till delaktighet blir inte framträdande tendenser. Frånvaron av barnets uttryckta vilja och osynliggörandet av barnet som deltagare kan också problematiseras med hjälp av Forsts fördjupade förståelse av principen rätt till delaktighet som rätt till autonomi och mänskliga rättigheter. En människa får sin autonomi bekräftad och sin rätt till

delaktighet förverkligad när hon delges rimliga argument som är begripliga för henne utifrån grundläggande värden om jämlikhet och respekt, vilket han kallar rätt till rättfärdigande (Forst, s. 82). Osynliggörandet av barnets vilja och delaktighet i bedömningen kan utifrån en moralfilosofisk förståelse av delaktighet utmana barnets mänskliga rättigheter i domarna och därmed en avsaknad av en barnrättsdiskurs utifrån Forst moralfilosofiska förståelse. Förvaltningsrättens syn på barns rättigheter tenderar till att betrakta barnet som i huvudsak sårbart där deltagandet enbart blir viktigt för att fastställa barnets skyddsbehov och inte som ett uttryck för barnets rätt till delaktighet och autonomi.

4.5.7. Barnets mänskliga rättigheter – Skydda behov och främjar barnets autonomi

Synen på barns rättigheter i förvaltningsrättens domar har en tonvikt på att skydda barn utifrån sin sårbara position för att på sikt kunna möjliggöra deras utveckling mot självbestämmande individer. Detta är de tendenser som i huvudsak kan urskiljas i domarna. I domarna efter att barnkonventionen inkorporerats i den svenska lagstiftningen framträder i högre utsträckning mer utförliga och avancerade resonemang om barnets behov, utsatthet och utveckling. Beskrivningar av hur olika områden av barnets liv påverkas förekommer frekvent i domarna efter att barnkonventionen blivit svensk lag. Ytterligare ett exempel är att konsekvenser av utsatthet för psykiskt våld framträder i större utsträckning. Med hjälp av Nussbaums förmågemodell går det generellt i domarna att urskilja en syn på barns rättigheter där skyddandet av grundläggande behov, så som fysisk och psykisk hälsa, är fundamentalt för att kunna utveckla autonomi och självbestämmande. Samhället och staten har därmed ett grundläggande ansvar att säkerställa att en uppsättning förmågor upp till en så kallad ”tröskelnivå” ges varje individ med betoning på barndomen, och fråntas man det kränks mänsklig värdighet (Nussbaum et al, 2012, s. 577). Det går därmed att se tendenser till en mer utvecklad förståelse av principen rätt till utveckling i de domar efter 2020 jämfört med de tidigare domar som har studerats

4.5.8. Tendenser till ett subjektivt perspektiv – barnets upplevelser är framträdande men den uttryckta vilja ges en underordnad roll

Det går att se tendenser till ett barnrättsperspektiv i domarna mellan 2020–2022 utifrån hur förvaltningsrätten i större utsträckning resonerar utifrån barnets upplevelser och ger mer ingående beskrivningar av hur barnet påverkas av hemförhållandena. I domarna före

barnkonventionen framkommer sådana beskrivningar i hälften av domarna, (*dom 1, 3, 5, 9, 10*). I domarna efter inkorporeringen återfinns dessa resonemang i nio av tio domar (*11, 13–20*). Barnet framträder som ett subjekt i förvaltningsrättens resonemang i större utsträckning efter att barnkonventionen blivit svensk lag. Enligt Archard är barns rätt till delaktighet elementär men den centrala betydelsen är att barnets uppfattning och värderingar ska synliggöras och involveras i beslut om barnet (Archard, 2009, s. 392). Ska vi förstå barnkonventionens styrande principer som ömsesidigt beroende av varandra blir det tydligt hur bedömningen av barnets bästa blir bristfällig när barnets delaktighet försummas. Barnets deltagande behöver också i ett ömsesidigt beroende ramas in av en bedömning av barnets bästa, utifrån det specifika barnets sårbarhet. Archard (2006), Dieci (2017) och Eekelaar (1994) betonar hur generell kunskap om barn inte får överskugga det specifika barnets förhållanden och upplevelser i avgörandet av barnets bästa. Det görs inga direkta avvägningar mellan vad de vuxna anser vara barnets bästa och vad barnet själv anser vara sitt eget bästa, varken före eller efter lagändringen. I samtliga domar utgör barnets bästa och barnets rätt till utveckling de principer som i högst grad beaktas i domarna trots att det inte görs explicit. Rätt till delaktighet blir en underordnad princip i förhållande till de övriga principerna. Anna Singer (2017, s. 29) kopplar samman ett intresseorienterat perspektiv med ett behovsorienterat synsätt på barn och menar att de rättsliga bedömningarna generellt resulterar i en syn på rättigheter som korrelerar med en syn på barn där barnets behov överordnas barnets egen kompetens. Analysen av de 20 domarna som studien omfattar bekräftar denna förståelse av barnets mänskliga rättigheter i en LVU-kontext. Förvaltningsrätten talar i stor utsträckning om hur barnet har upplevt sina hemförhållanden, men dessa uppgifter framförs av andra aktörer. Det kontextuella perspektivet och det subjektiva momentet i barnets bästa (Eekelaar, 1994, s. 47–48), som utgår ifrån barnets upplevelse, vägs tydligt in i förvaltningsrättens resonemang om barnets bästa. Trots att barnets känslor, berättelser och behov står i centrum domineras resonemangen av synen på barnets sårbarhet. Barnets åsikter och vilja får därmed inte en framträdande roll i beslutsprocessen. En fullt utvecklad barnrättsdiskurs kan därav inte urskiljas vare sig innan eller efter att barnkonventionen blivit lag, då den kräver att förvaltningsrätten talar om barnet som en deltagare och på ett tydligt sätt respekterar barnets delaktighet i beslutsprocessen.

4.6. Sammanfattande diskussion

Att ha ett barnperspektiv innebär att både beakta barnets sårbarhet och att betrakta barnet som en egen aktör med självbestämmande. Barnets bästa, barnets rätt till utveckling och barnets rätt till delaktighet ska förstås som principer som sammantaget och i ett ömsesidigt beroendeförhållande behöver beaktas i beslut som rör barn (Allmänna kommentarer nr 14, 2019). Utifrån en teoretisk förståelse av principerna finns inte några egentliga inneboende konflikter inom barnperspektivet, men vid den faktiska tillämpningen uppstår dilemman mellan barnets behov av skydd och trygghet för att kunna utvecklas samt barnets rätt till deltagande och få sitt självbestämmande uppfyllt. Denna studie undersöker detta dilemma i en kontext där barn har upplevt eller varit direkt utsatta för våld och kan komma att omhändertas av samhället i syfte att säkerställa barnets bästa.

I domarna som har studerats blir barnets bästa och barnets rätt till utveckling protektionistiska principer där trygghet, omsorg, vård, och känslomässigt stöd blir centrala uttryck i domarna. Detta gäller samtliga domar som har studerats i denna uppsats. Det går att antyda små förändringar i förvaltningsrättens syn på barnet som ett rättighetssubjekt efter inkorporerandet av barnkonventionen i svensk lag. Dessa utgörs av att barnets känslor och tankar beskrivs mer ingående och frekvent, barnets representant (ställföreträdare och offentligt biträde) har en mer framträdande roll och barnet deltar vid den muntliga förhandlingen i lite större utsträckning efter att barnkonvention blivit svensk lagstiftning.

I de studerade domarna går förvaltningsrätten i första hand till de professionella aktörerna för att hämta uppgifter att basera sina beslut på, både i domarna före och efter att barnkonventionen inkorporerats i svensk lag. Tendensen i domarna är att barnets behov framförs utifrån ett vuxenperspektiv. Det generella perspektivet och vad Eekelaar kallar det objektiva momentet i bedömningen av barnet bästa utgörs av generell kunskap om barn, från forskning och erfarenhet (Eekelaar, 1994, s. 47-48). Barnets bästa avgörs därmed med utgångspunkt i objektiva kriterier, där barnets åsikt inte framträder i lika hög grad. Förvaltningsrätten resonerar i liten utsträckning utifrån barnets uttryckta vilja eller utifrån uppgifter som representanten (ställföreträdare och offentligt biträde) framför. När de objektiva kriterierna överskuggar de subjektiva kriterierna, där barnets känslor, tankar, önsknings och vilja inte synliggörs i förvaltningsrättens tal, framträder de paternalistiska tendenserna i LVU-domarna både innan och efter att barnkonventionen blivit lag i Sverige.

En utmärkande förändring i domarna efter att barnkonventionen blivit svensk lag, är hur barnets känslor och tankar får större utrymme i förvaltningsrättens resonemang och det finns ett tydligt tal om barnet som ett subjekt. I de domar som studerats efter att barnkonventionen blivit lag går det därmed att se ökade tendenser till en barnrättsdiskurs, utifrån att barnet känslor beskrivs mer frekvent och ingående. Det går också att se vissa små tendenser till att barnet i större utsträckning deltar i den muntliga förhandlingen i analysen av förvaltningsrättens bedömningar. Den förståelsen av principen rätt till delaktighet som framträder är då utifrån delaktighet som en processuell rätt (Dieci, 2017, s. 21), där barnets åsikter och önsknings blir ett medel att kunna uppnå barnets bästa och uppfylla andra rättigheter (Archard, 2004, s. 66). Ett explicit tal om barnet som deltagare är fortfarande en underordnad tendens i domarna före och efter barnkonventionen blivit lag.

Det som komplicerar analysen av förvaltningsrättens möjlighet att tillämpa ett barnrättsperspektiv som innefattar barnets delaktighet är att det inte framkommer på vilka sätt barnet är delaktigt eller varför barnet inte deltar. Enbart i en dom (15) framgår på ett transparent sätt att barnet inte deltar pga. sitt psykiska mående. Att barnet faktiskt inte kan eller vill delta påverkar förvaltningsrättens reella möjligheter att höra barnet direkt samt göra bedömningar där barnets upplevelse och vilja beaktas. Att barnet inte deltar fysiskt vid förhandlingen är ett komplext problem med flera bottnar som också kommer lämnas obesvarad i denna studie. Barnet kan, utöver det skydd som ett omhändertagande ger, också behöva skyddas vid beslutsprocessen. Domstolen behöver kunna säkerställa barnets trygghet och säkerhet även i beslutsprocessen. I praktiken kan det innebära att barnet inte närvarar vid den muntliga förhandlingen för att undvika möte med vårdnadshavarna (förövarna), eller också mår barnet alldeles för dåligt för att faktiskt kunna delta. Barnet ges möjlighet att delta men kan också välja bort det. Dessa sårbarhetsfaktorer utmanar idén om barnets autonomi som rätt till delaktighet. Autonomibegreppets berättigande kan också diskuteras utifrån en moralfilosofisk förståelse och i synnerhet barnets autonomi. Är det genom att vara en deltagare vid beslutsprocessen som barnets rätt till delaktighet förverkligas och barnet får sin autonomi bekräftad? Eller bör fokus vara inställt på att skydda barnets behov, så att barnet ges möjlighet att utvecklas till en fullt ut självbestämmande individ på sikt, i enlighet med Nussbaums "förmågemodell" där skydd av behov ger reella möjligheter till utveckling som främjar mänsklig autonomi (Nussbaum et al., 2012, s. 577)? Det går genom denna förståelse att påstå att samhället på allra bästa sätt skyddar barnets autonomi när barnets behov överordnas barnets rätt till delaktighet. Den tidigare forskning som denna studie tar som

utgångspunkt är till syvende och sist tämligen överens om att skydda barns behov och delaktighet behöver kunna sammanföras för att ett barnrättsperspektiv ska komma till stånd i beslut som rör barn.

Barnrättsjuristen Mattsson pekade redan i sin forskning från tidigt 2000-tal att allmänna hjälpmedel som de rättsliga parterna ska ges, så som ställföreträdare och offentligt biträde, inte ger domstolen möjlighet att tillvarata barnets rätt att höras (Mattsson, 2002, s. 439). Det faktum att barnet inte har en representant för sina åsikter, önsknings och vilja skapar svårigheter att kunna realisera barnets rätt till delaktighet och barnets bästa. Denna diskursanalys av LVU-domar, där barn har utsatts för våld, kan analyseras inom ramen för den problematiken, då barnets ombud har en underordnad roll i rättens bedömningar, och när de väl framträder framgår inte barnets åsikter och vilja, varken i domarna före eller efter barnkonventionen blivit lag. Det går dock att se tendenser till att barnet deltar i lite större utsträckning i domarna efter att barnkonventionen blivit lag. Explicita resonemang om barnet som deltagare lyser trots detta med sin frånvaro, och talet om barnets vilja och åsikt är en underordnad tendens i samtliga domar.

Värt att uppmärksamma är bristen på transparens och tydlighet i domarna. Barnets uttryckta vilja framkommer i mycket liten utsträckning i förvaltningsrättens bedömningar i studien av domarna. När barnets mening och åsikt inte framträder medför det att barnet blir fråntagen sitt aktörskap i beslutsprocessen, enligt Johnstone. Respekten för aktörskap kräver ett bemötande från den som fattar ett beslut som rör barnet enligt Johnstone (2021, s. 277). Frågan varför barnet deltagande inte är synligt kommer som sagt förbli obesvarad och studien får därmed dra försiktiga slutsatser om vilken roll förvaltningsrätten har vad gäller barnets faktiska deltagande. Det återfinns få tendenser i förvaltningsrättens resonemang om barnet som en synlig deltagare när barnets uttryckta vilja inte framträder. Att barnets rätt till delaktighet, inte finns tydligt formulerat i förarbeten (Leviner, 2017, s. 306), kan sägas återspeglas i studien av LVU-domarna. Barnet som deltagare är inte synlig och barnet som ett rättighetssubjekt utmanas därmed när LVU (SFS 1990:52) ska tillämpas i praktiken. Denna bild bekräftas också av Johnstones studie om LVU mål och tillämpningen av 36 §, LVU (SFS 1990:52) (barnets rätt till delaktighet), där hennes slutsats är att barnets åsikt inte beaktas vid förvaltningsrättens bedömningar (Johnstone, 2021, s. 277). Mattsons studie som gjordes för över 20 år sedan påvisade också att barnet inte deltagit i någon av de LVU-mål som studerats (Mattsson, 1998, s. 49). I analysen av domarna går det att se tendenser till ökat deltagande

efter att barnkonventionen blivit lag, då det i några domar förekommer resonemang om barnets åsikt från den muntliga förhandlingen, i förvaltningsrättens bedömning. Men liksom i Johnstones studie, utgör det undantagsfall och det är inte heller särskilt utförliga resonemang som förs gällande barnets åsikt, önskan och vilja. Det är anmärkningsvärt med tanke på att barnkonventionen som nationell rätt har haft som syfte att stärka barnet som rättighetssubjekt.

4.7. Slutsatser

Så vilken effekt har då barnkonventionens inkorporering i svensk lagstiftning haft på barns mänskliga rättigheter, enligt vad som framkommer av diskursanalysen av LVU-domarna? Tendenser till en syn på barnet som ett rättighetssubjekt kan urskiljas utifrån att barnets känslor och tankar ges större utrymme i förvaltningsrättens tal, barnets representant ges en aning mer utrymme och ett något ökat deltagande kan skönjas utifrån en analys av förvaltningsrättens bedömningar. Utförligare beskrivningar av barnets behov i relation till barnets utveckling framträder i domarna efter att barnkonventionen blivit lag, vilket kan visa på en utförligare tillämpning av principerna av barnets bästa och rätt till utveckling. Det går inte heller att med säkerhet säga att tendenserna i förvaltningsrättens syn på barnet som ett rättighetssubjekt direkt kan härledas från att barnkonventionen blivit svensk lag. Precis som tidigare forskning också påvisar kan Sveriges välutvecklade barnrättskultur ha sin grund i andra politiska och juridiska reformer (Vamstad, 2016 s. 67). Det är intressanta att knyta an till internationella studier för att se vilka effekter som kunnat påvisas med barnkonventionen som lag. Denna studie av LVU-domarna uppvisar att det finns små tendenser till en ökad barnrättsdiskurs efter att barnkonventionen blivit svensk lagstiftning. Liksom rapporten ”Incorporation of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Law: A Comparative Review” visar så kan inkorporeringen också leda till en ökad barnrättskultur där barns rättigheter skyddas bättre efter inkorporeringen. En av de rapporterade konsekvenserna av inkorporeringen på konstitutionell nivå eller i allmän rättstillämpning, var att barnkonventionens styrande principer tenderade att omsättas i högre grad inom nationell rättstillämpning. Undersökningen visar att inkorporeringen gav myndigheter en hävstång för att mer effektivt kunna säkerställa integreringen av principerna (Lundy et al., 2013, s. 453). Som exempel ges en norsk studie av domstolsbeslut om placering av barn där deras önskemål var centrala i besluten för barn över 12 år efter inkorporeringen (Lundy et al., 2013, s. 454).

Slutsatsen är trots detta att det inte återfinns en utvecklad barnrättsdiskurs i LVU-domarna, varken före eller efter att barnkonventionen blivit lag. Det som blir tydligt är att barnets delaktighet och barnet som subjekt fortfarande inte har en framträdande roll, vilket gör tillämpningen av ett barnrättsperspektiv ofullständigt. En stor och central fråga att diskutera och klargöra är vad rätt till delaktighet innebär i en LVU-kontext i allmänhet, och där barnet är utsatt för barnmisshandel i synnerhet. När barnkonventionens grundläggande principer ska tillämpas i praktiken skapas ett dilemma mellan barnets skydd och autonomi. Kan vi tala om barns mänskliga rättigheter vid domstolsbeslut där barnet inte fysiskt har deltagit? Analysen av domarna sätter fingret på två viktiga saker; behovet av att reda ut vad deltagande kan innebära i en LVU-kontext som präglas av sårbarhetsfaktorer, för att barnet ska bli ett rättighetssubjekt, och att de mänskliga rättigheterna ska kunna garanteras barnet.

De perspektiv som teoretiskt sett brukar sägas gå i kliché med varandra när barnets bästa och rätt till delaktighet ska tillämpas är det så kallade intresseperspektivet kontra viljeperspektivet på rättigheter (Singer, 2017, s. 29), där vi ska förstå barns rättigheter som att skydda intressen eller den uttryckta viljan. Catherine Federle (2017) gör enligt min uppfattning relevanta invändningar mot ett förenklat sätt att se på barns rättigheter som uteslutande kopplat till vilja eller behov. Hon leder barns mänskliga rättigheter till en fråga om maktfördelning och syn på barnet som en människa vars makt, således rättigheter, behöver tillförsäkras av samhällets institutioner och inte minst rättsväsendet. Detta perspektiv kallar hon för *empowerment-right-perspective*. Barnets maktlösa position ska kompenseras av samhällets resurser och insatser, för att kunna delta utifrån sina förutsättningar på ett likvärdigt sätt (Federle, 2017, s. 279). Forskaren Tina Mattsson (2001, s. 455) skriver i sin avhandling att domstolen behöver utforma särskilda anpassningar för barnet att kunna föra sin talan direkt till förvaltningsrätten. Liksom FN:s barnrättskommitté fastställer kan barnets deltagande ske direkt eller indirekt genom att bli representerad (Barnombudsmannen, allmänna kommentarer nr. 12, 2019). Det som studien av domarna visar på är hur barnet vilja och åsikt inte är framträdande i förvaltningsrättens tal och barnet som rättighetssubjekt får en underordnad roll. För att ett barnrättsperspektiv ska komma till stånd krävs en fördjupad och mångbottnad förståelse av rätt till delaktighet, barnets bästa och rätt till utveckling, när domstolen tar beslut om att omhänderta barn. En viktig aspekt att lyfta är behovet av att garantera barnet en representant som fullt ut representerar barnets åsikt och vilja när barnet själv inte kan eller vill delta direkt. Förverkligandet av barns rättigheter behöver till synes en rad förändringar utöver barnkonventionen som nationell lagstiftning. Dessa förändringar skulle exempelvis kunna

innefattas av politiska reformer så som utökade resurser för att kunna ge barnet särskilda anpassningar, så som tid och omfattande stöd före och under domstolsförhandlingarna. Vidare kan kunskapshöjande insatser behövas för att domstolarna ska ha en välgrundad förståelse av principen rätt till delaktighet och hur den ska tillämpas i praktiken. Tillämpningen av barnperspektivet behöver till syvende och sist inkludera principen rätt till delaktighet i för att barns mänskliga rättigheter ska få genomslag i praktiken och resultera i ett fullgott barnrättsperspektiv.

Referenslista

Agnafors, Marcus och Levinsson, Magnus (2022). *Att tänka uppsats- Det vetenskapliga arbetets grundstruktur*. Falkenberg: Gleerups Utbildning AB.

Alderson, Priscilla (2008). *Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Principles and Practice Second Edition*. London Storbritannien: Jessica Kingsley Publishers.

Archard, David (2004). *Children Rights and childhood*. New York: Routledge.

Archard, David och Skivenes, Marit (2009). Hearing the child. *Child & Family Social Work*, 14(4), s. 391-399, doi: 10.1111/j.1365-2206.2008. 00606.x.

Barnombudsmannen (2019). *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Barnombudsmannen (2019). *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Barnombudsmannen (2019). *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Barnombudsmannen (2019). *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Barnombudsmannen (2019). *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Bergström, Göran (red.) och Ekström, Linda (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I: Bergström, Göran (red.) och Boréus, Kristina(red.) *Textens mening och makt - Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, 254-301.

Bremdal, Patrik (2020). 7. Fördragskonform tolkning. I: Bremdal, Patrik, Olsson, Johanna (red.) *Mänskliga rättigheter i teori och praktik- Från idé till förvaltning*. Lund: Studentlitteratur, s. 161–179.

Brennan, Samantha (2020). Kap 4. Children's Choices or Children's Interests: Which Do Their Rights Protect? I: Archar, David (red.), Colin. M. Macleod (red.). *The Moral and Political Status of Children*. Oxford: Oxford University Press.

Dahlquist, Julia, Leviner, Pernilla (2020). Barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. I: Zillén, Kavot, (red), Leviner, Pernilla, Åhman, Karin. *Barnkonventionen i praktiken: Rättsliga utmaningar och möjligheter*. Polen: Norstedts juridik, s. 90–101.

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, 1948.

Dieci, Alicia (2017). Balancing the principle of the best interest of the child with the right to be heard: an ongoing challenge from an international perspective. *Jura Gentium, Journal of Philosophy of International Law and Global Politics*.

<https://ssrn.com/abstract=3009706>.

<https://www.juragentium.org/forum/infanzia/it/dieci.pdf>. [hämtad 2023-10-10]

Dixon, Rosalind och Nussbaum, Martha (2012). Children's Rights and a Capabilities Approach: The Question of Special Priority. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2060614>.

Donnelly, Jack (2003). *Universal Human rights In Theory & Practice*. USA: Cornell university press.

Dworkin, Ronald (1967/2020). *Taking Rights seriously*. New York: Bloomsbury Academic.

Eekelaar, John (1994). The Interests of the Child and the Child's Wishes: The Role of Dynamic Self-Determination Special Issue: Part One: The Best Interests of the Child: Conceptual Issues. *International Journal of Law and the Family*, 8(1), s. 42–61.

Federle, Katherine Hunt (2017). Do Rights Still Flow Downhill. *International Journal of Children's Rights*, 25(2), s. 273–284.

Forst, Reiner (2012). The justification of human rights and the basic right to justification. A reflexive approach. I: Claudio Corradetti(red). I *Philosophical dimensions of human rights, some contemporary views. Italian*: Springer, s. 81-106.

Freeman, Michael (2019). *A Magna Carta for Children? Rethinking Children's Rights*. 1. uppl. Cambridge University Press.

Grahn- Farley, Maria (2020). *Att förstå barnkonventionen En överblick*. Lund: Studentlitteratur.

Griffin, John (2008). *On human rights*. New York: Oxford University Press Inc.

Hällen, Mosser, Linn (red.) (2021). *Intersektionella perspektiv på våld i nära relation*. Stockholm: Liber AB.

Hällen, Mosser, Linn (red.) (2021). Våld i nära relation. I: Moser, Hällen, Linn(red.). *Intersektionella perspektiv på våld i nära relation*. Stockholm: Liber AB, s. 19–37.

Isdal, Per (2001) *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia förlag.

Jonhed, Anna, L (2021). Barn - både en generellt och särskilt sårbar grupp. I: Moser, Hällen, Linn (red.). *Intersektionella perspektiv på våld i nära relation*. Stockholm: Liber AB, s. 138–155.

Jämställdhetsmyndigheten(2023). Mäns våld mot kvinnor/Information om våldsutsatthet <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/information-om-valdsutsatthet/> [hämtad 2023-10-10].

Leviner, Pernilla (2018). Barnkonventionen som svensk lag – en diskussion om utmaningar och möjligheter för att förverkliga barns rättigheter. *Förvaltningsrättslig Tidskrift*, volym(2), s. 287-311.

Lindkvist, Linde (2022). *Barnets mänskliga rättigheter En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 1990:52. Lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga.

Johnstone, Therese (2021). *Barnets delaktighet vid beslut enligt LVU Dilemma mellan autonomi och sårbarhet*. Polen: Norstedts juridik AB.

Lundy, Laura, Kilkelly, Ursula och Bryne, Bronagh (2013). Incorporation of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Law: A Comparative Review. *International Journal of Children's Rights*, 21(3), s. 442–463.

Maccormick, Neil (1976). Children's Rights: A Test-Case for Theories of Right. *ARSP: Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, 62(3), s. 305–317.

Mattsson, Titti (1998). Barnets mening i LVU-processen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 5(1), s. 45-57, doi:10.3384/SVT.1998.5.1.2928.

Mattsson, Titti (2001). *Barnet och rättsprocessen: rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Doktorsavhandling (monografi), Juridiska institutionen]. Akademibokhandeln, Lund.

Nationalencyklopedin(u.å.) Uppslagsverket. Immanuel Kant. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/immanuel-kant>[hämtad 2023-03-25]

Nilsson, Roddy (2008). *Foucault en introduktion*. Malmö: Égalité.

Nussbaum C, Martha (2013). *Främja förmågor En modell för mänsklig utveckling*. Stockholm: Karneval förlag.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights(u-å.). Committee on the rights of the child. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc> [hämtad 2023-10-10]

Peleg, Noam (2012). *The Child's Right to Development*. London: University college London.

Regeringskansliet, Regeringen och (1997). *Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/1997/08/sou-1997116/> [hämtad: 2023-03-01].

Rädda barnen(u.å.). Om hedersförtryck. <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/karleken-ar-fri/om-heder-for-dig-som-vuxen/om-heder/> [hämtad 2023-10-10].

Schiratzki, Johanna (2017). *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Singer, Anna (2017). *Barns rätt*. Uppsala: Iustus förlag AB.

Singer, Anna (2019). *Barnets bästa Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, Stockholm: Norstedts juridik AB.

SOU 2001:72. Barnmisshandel - Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 2016:19. *Barnkonventionen blir svensk lag*: betänkande. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 1997:116. Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige: betänkande. Stockholm: Socialdepartementet.

Stern, Rebecca Thorburn (2019). Much Ado about Nothing? The Road to the Incorporation of the UN Convention on the Rights of the Child in Sweden. *The International Journal of Children's Rights*, 27(2), s. 266–305, doi:10.1163/15718182-02702005.

Vamstad, Johan (2016). *Fördelar och nackdelar med att inkorporera barnkonventionen*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

Åklagarmyndigheten(u.å.). *Ordlista/Rekvisit*. <https://www.aklagare.se/ordlista/r/rekvisit/>[hämtad 2023-10-19]

Överlien, Carolina (2007). Barn som upplever pappas våld mot mamma – vad säger forskningen? *Nordisk sosialt arbeid*, 27(4), s. 238–250, doi:10.18261/ISSN1504-3037-2007-04-03.